

Graafweide-Schupleer

plan van aanpak

opvolgingscommissie Kleine Nete 29 mei 2018

Inhoudsopgave

1	Aanleiding	3
2	Resultaten gevoerd onderzoek en overleg	7
2.1	Ecohydrologische studie	7
2.2	PDPO-project Vallei in verandering: duurzame kansen voor landbouw	10
2.3	Grondverwervingen	17
2.4	Strategisch project Veerkracht in de vallei van de Kleine Nete	19
2.5	Opmaak inrichtingsvisie Graafweide-Schupleer	19
2.6	Opmaak geïntegreerd natuur- en erfgoedbeheerplan Kasteelhoeve en watermolen Grobbendonk	20
3	Verantwoording bijsturen voorkeursscenario	22
3.1	Voorstellen op basis van de conclusies van de ecohydrologische studie	22
3.2	Voorstellen op basis van het PDPO-project	25
3.3	Afgewogen voorstel van bijsturing voorkeursscenario	27
4	Verantwoording vraag naar inzet instrument Natuurinrichting	30

1 Aanleiding

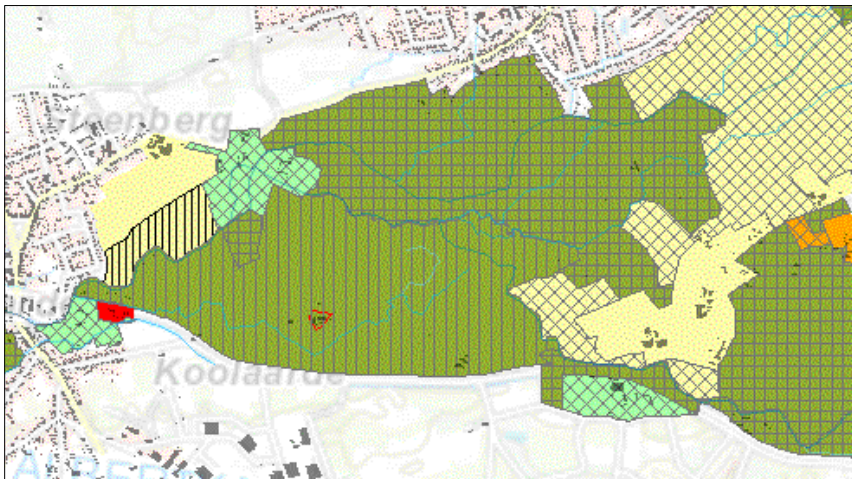
Voorliggende nota is het 'plan van aanpak' voor de realisatie van een natte natuurkern van ca. 150 ha in het gebied Graafweide-Schupleer in de zin van de verschillende tussentijdse beslissingen van de Vlaamse Regeringen over het gebied.

Beslissing van Vlaamse Regering van 7 mei 2010

Op 7 mei 2010 besliste de Vlaamse Regering het overlegproces voor de opmaak van gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen "Vallei van Kleine Nete en Aa" op te starten als onderdeel van de afbakening van de gebieden van de natuurlijke en agrarische structuur in de regio Neteland.

Op 2 mei 2011 vond een plenaire vergadering plaats over een voorstel van voorontwerp RUP dat quasi het volledige habitatrichtlijngebied ter hoogte van de samenvloeiing van Kleine Nete en Aa (Graafweide-Schupleer) herbestemde naar natuurgebied en dat ruimte voor de aanleg van een AOG Grobbendonk voorzag ten noorden van de Kleine Nete. Over dat voorstel werd geen akkoord bereikt met de lokale besturen en middenveldorganisaties.

Figuur 1. Uitsnede voorontwerp RUP (2011)

Beslissing van Vlaamse Regering van 20 juli 2012¹

Naar aanleiding van het gebrek aan consensus over het voorontwerp RUP Kleine Nete en Aa besliste de Vlaamse Regering op 20 juli 2012:

- een alternatief voorstel voor een kleiner AOG Grobbendonk met minder impact op landbouw goed te keuren;
- de uitgangspunten van het ontwerp S-IHD-rapport met de gebiedsspecifieke instandhoudingsdoelstellingen (S-IHD) voor het habitatrichtlijngebied 'Vallei van de Kleine Nete met aangrenzende brongebieden, moerassen en heiden' (BE2100026) m.b.t. de realisatie van een natte natuurkern van ca. 150 ha (waarvan ca. 100 ha huidig agrarisch gebied) in het gebied Graafweide-Schupleer principieel te onderschrijven en de realisatie van deze doelstelling mogelijk te maken via de nodige bestemmingswijzigingen naar natuurgebied in het ruimtelijk uitvoeringsplan voor de vallei van de Kleine Nete en Aa. De regering besliste dat 'samen met de voorlopige vaststelling een concreet plan

¹ <http://www2.vlaanderen.be/ruimtelijk/buitengebied/rup/345/VR%202012%202007%20DOC.0892-1.pdf>

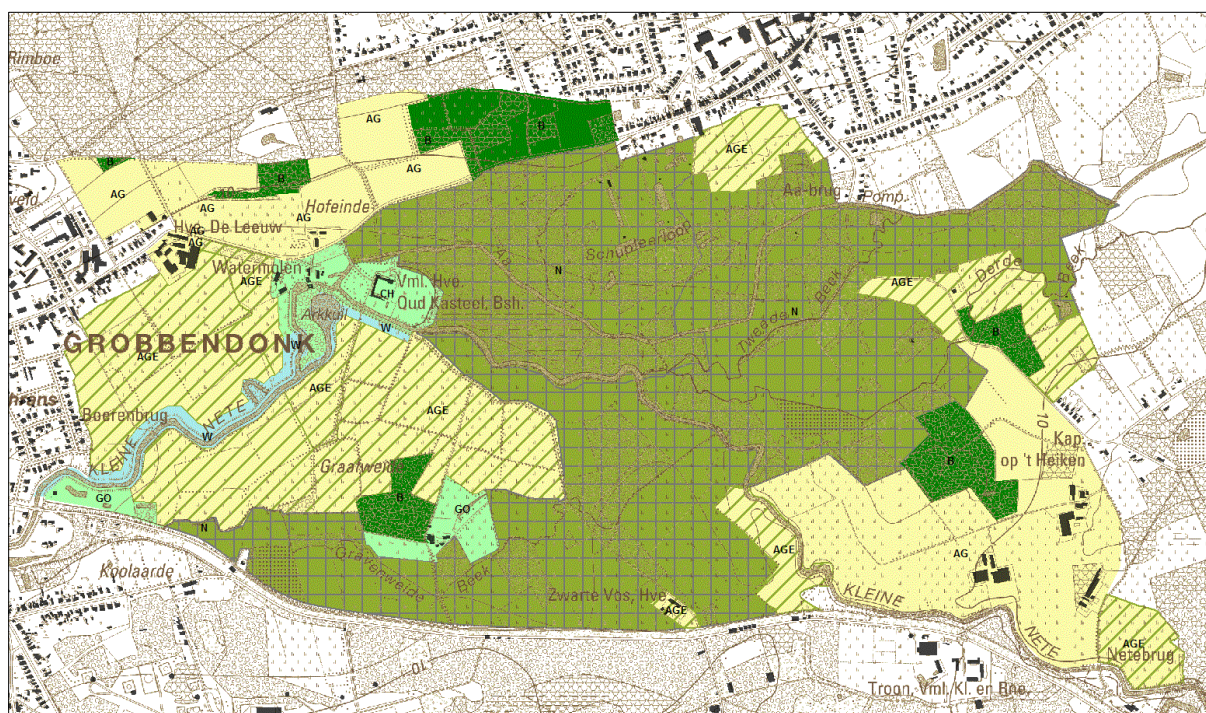
van aanpak goedgekeurd zal worden dat aangeeft op welke wijze, met welke fasering en met welke instrumenten deze doelstellingen gerealiseerd kunnen worden'.

- de gouverneur van de provincie Antwerpen aan te stellen als procesbegeleider om de verschillende plannen en projecten in de vallei van de Kleine Nete tussen Kasterlee en Lier op elkaar af te stemmen. In het kader van deze coördinatieopdracht werd vervolgens een opvolgingscommissie (OC) en een procesbeheercomité (PBC) opgericht. In de opvolgingscommissie zetelen de betrokken diensten van de Vlaamse overheid, de lokale besturen en middenveldorganisaties. De opvolgingscommissie bewaakt de afstemming en voortgang van de verschillende plannen en projecten in de vallei van de Kleine Nete van Kasterlee tot Lier.

Om uitvoering te geven aan die beslissing startte in 2013 een gebiedsgericht overlegproces op voor het gebied Graafweide-Schupleer met o.a. de gemeenten Grobbendonk en Vorselaar en vertegenwoordigers van de natuur-, landbouw- en landeigenaarsorganisaties. Volgende stappen werden in dat proces gezet:

- opmaak onderzoeksrapport met analyse bestaande ruimtelijke structuur, analyse van knelpunten en potenties en uitwerken van een aantal mogelijke scenario's inzake bestemmingen voor de realisatie van de 'natte natuurkern van ca. 150 ha' (opgemaakt door het administratie-overschrijdend RUP-team met vertegenwoordigers van Ruimte Vlaanderen, Departement Landbouw en Visserij, Agentschap voor Natuur en Bos, Agentschap Onroerend Erfgoed en Vlaamse Milieumaatschappij);
- op 8 mei 2013 werd het onderzoeksrapport toegelicht aan de lokale actoren en werden een aantal mogelijke scenario's gepresenteerd i.f.v. het verdere overleg;
- op 10 juni 2013 vond een 'interactieve workshop' met de lokale actoren plaats waarbij getracht werd inzichten, randvoorwaarden en aandachtspunten te verzamelen vanuit de diverse invalshoeken in functie van het opstellen van een 'voorkeurscenario';
- op basis van de bevindingen van de workshop en de schriftelijke reacties van een aantal actoren, stelde het RUP-team een ontwerp van voorkeurscenario op;
- op 25 oktober 2013 presenteerde het RUP-team het ontwerp van voorkeurscenario aan de lokale actoren, de actoren konden schriftelijk reageren op dit voorstel tot 25 november 2013;
- op 6 november 2013 werd het voorkeurscenario voorgelegd aan de Opvolgingscommissie Kleine Nete;
- het RUP-team verwerkte de schriftelijke reacties en voerde op basis van de suggesties en vragen van de actoren een aantal bijstellingen door aan het voorstel om eind 2013 tot het uiteindelijke 'voorkeurscenario' te komen.

Figuur 2. Voorkeursscenario Graafweide-Schupleer (2013)

Beslissing van Vlaamse Regering van 4 april 2014²

Als onderdeel van de rapportering over de coördinatieopdracht Kleine Nete werd in 2014 aan de Vlaamse Regering gevraagd tussentijds kennis te nemen van het gevoerde onderzoek en overleg en om het 'voorkeurscenario' inzake de nodige bestemmingswijzigingen voor de realisatie van de natte natuurkern van ca. 150 ha in het gebied Graafweide-Schupleer principieel goed te keuren als basis voor het opmaken van het vooropgestelde plan van aanpak, waarover de regering besliste dat het gelijktijdig met de voorlopige vaststelling van het ontwerp ruimtelijk uitvoeringsplan goedgekeurd moet worden. Voorgesteld werd volgende uitgangspunten te hanteren bij de opmaak van dat plan van aanpak:

- De invulling van de natte natuurkern van ca.150 ha moet maximaal bijdragen tot de realisatie van de Vlaamse IHD en voldoen aan de kwalitatieve en kwantitatieve randvoorwaarden om de gunstige lokale staat van instandhouding te kunnen bereiken voor de habitats en soorten van het habitatrichtlijngebied BE2100026 'Valleigebied van de Kleine Nete met brongebieden, moerassen en heide'. De invulling dient rekening te houden met de aanwezige Regionaal Belangrijke Biotopen binnen het kader van het gewijzigde natuurdecreet.
- De geschiktheid voor landbouw neemt daarmee in die mate af dat landbouw subeconomisch (natuurgrasland) tot onmogelijk (bos, moeras) wordt. De daarmee gepaard gaande noodzakelijke verwerving moet eerst en maximaal via een vrijwillige fase verlopen die, gelet op de aanzienlijke impact op landbouw, begeleid moet worden door flankerende maatregelen. Een lokale grondenbank die enkele jaren loopt, is aangewezen. De start van de daaropvolgende niet-vrijwillige fase met verplichtende maatregelen komt zo op een tijdsplan dat sterk overeenstemt met de timing van het ontwerp IHD-implementatietraject op Vlaams niveau waarbij de verplichtende maatregelen van start gaan vanaf 2020.
- De natuurdoelen zijn slechts haalbaar met een aanzienlijke natuurinrichting (graafwerken, herprofilering, vernatting, hermeandering), aangepast beheer en inspanningen inzake het verbeteren van de waterkwaliteit. De natuurinrichting volgt het ritme van de verwervingen: waar en wanneer er door vrijwillige verkopen mogelijkheden komen voor natuurinrichting, zullen die prioritair worden uitgevoerd. De finale inrichting vindt plaats nadat in de niet-vrijwillige fase de nodige verwervingen zijn gerealiseerd. Om deze getrapte aanpak mogelijk te maken is snel een duidelijk planologisch kader noodzakelijk. Anders geformuleerd: ook om de eerste, dringende stap naar een aangepast natuurbeheer te kunnen zetten, is het noodzakelijk om de vooropgestelde natte natuurkern van ca. 150 ha (incl. de daarvoor noodzakelijke bestemmingswijzigingen) op korte termijn planologisch te verankeren.
- Om in het raam van optimaal ruimtegebruik tot een maximalisatie van de te halen s-IHD te komen, is bijkomend ecohydrologisch onderzoek nodig, enerzijds om snel de nodige garanties te hebben dat de beoogde s-IHD op een voldoende kwaliteitsvolle wijze zullen kunnen worden gerealiseerd en anderzijds om voor de vervolgstappen van detailinrichtingsplannen en project-MERs of MER-ontheffingen tijdig over voldoende data te kunnen beschikken. Het Agentschap Natuur en Bos kreeg de opdracht om dit onderzoek op te starten.
- Het Agentschap voor Natuur en Bos, de Vlaamse Landmaatschappij en de Afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling van het Departement Landbouw en Visserij kregen de opdracht dat plan van aanpak op te maken in overleg met de terreinbeherende verenigingen, lokale actoren en de betrokken eigenaars en gebruikers. Het is aangewezen dat dit plan van aanpak de vorm aanneemt van een 'inrichtingsnota' zoals voorgeschreven in het vernieuwde decreet landinrichting.
- De verwerving van de in het gebied te koop aangeboden gronden door de Vlaamse Overheid of een terreinbeherende vereniging zou een grote opportuniteit betekenen om het proces vooruit te helpen. De gronden in het geplande natuurgebied kunnen dan gebruikt worden om habitattypes te realiseren die een gespecialiseerd beheer vergen en/of om de aanwezige waterlopen te bufferen tegen diffuse verontreiniging. De gronden in het agrarisch gebied kunnen eventueel gebruikt worden om een grondreserve aan te leggen i.k.v. een lokale grondenbank of ze kunnen via een gebruiksovereenkomst aan landbouwers in beheer gegeven worden bv. voor de realisatie van mesofiele hooilanden.'

Op 4 april 2014 besliste de Vlaamse Regering kennis te nemen van het gevoerde onderzoek en overleg en het 'voorkeurscenario' principieel goed te keuren als uitgangspunt voor de opmaak van het plan van aanpak voor

² http://www.kleinenete.be/Portals/122/Verslagen/Beslissingen/VR%202014%200404%20DOC%200441_1.pdf

de realisatie van de voorgestelde natuurbestemmingen en van zodra het plan van aanpak afgerond is een nieuwe plenaire vergadering voor het ruimtelijk uitvoeringsplan te organiseren waarin het voorkeursscenario wordt opgenomen. Indien tijdens de opmaak van het plan van aanpak of op basis van de resultaten van de ecohydrologische studie zou blijken dat bijstellingen aan het voorkeursscenario nodig of nuttig zijn, zullen die doorgevoerd worden in het voorontwerp RUP indien de doelstelling om een natte natuurkern van ca. 150 ha met maximale S-IHD-invulling te realiseren en daarvoor ca. 100 ha bijkomend natuurgebied af te bakenen niet in het gedrang wordt gebracht.

Beslissing van de Vlaamse Regering van 3 april 2015³

Eveneens in de schoot van de coördinatieopdracht van de gouverneur werd in overleg met de lokale besturen en middenveldorganisaties een intentieverklaring opgesteld voor een permanent gebiedsgericht samenwerkingsverband in de vallei van de Kleine Nete, waarbij de verschillende ruimtelijke initiatieven in de vallei verder op elkaar worden afgestemd en actief gezocht wordt naar mogelijke synergieën en samenwerking.

De Vlaamse Regering keurde deze intentieverklaring⁴ goed op 3 april 2015.

In uitvoering van deze intentieverklaring stelden de partners in 2016 een 'kansenrapport'⁵ op waarin mogelijke opportuniteiten voor samenwerking en synergieën vanuit een meer geïntegreerde benadering verkend werden. Het gebied Graafweide-Schupleer werd in het kansenrapport naar voorgeschoven als mogelijk hefboomproject waarbij naast de realisatie van de natte natuurkern gelijktijdig werk gemaakt wordt van bv. het behoud en versterken van landschaps- en erfgoedwaarden in het gebied, de toeristisch-recreatieve ontsluiting van het gebied.

De Vlaamse Regering nam op 23 december 2016 kennis van het door de partners uitgewerkte kansenrapport en het voornemen van de partners om op basis van de elementen uit het kansenrapport een aanvraag voor een erkenning en subsidiëring als strategisch project in uitvoering van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voor te bereiden.

³ <http://www.kleinenete.be/Portals/122/Verslagen/Beslissingen/VR%202015%200304%20DOC.0347-1%20Voortgangsrapport%20Vallei%20Kleine%20Nete%20-%20nota.pdf>

⁴ http://www.kleinenete.be/Portals/122/Netedag_Intentieverklaring.pdf

⁵ http://www2.vlaanderen.be/ruimtelijk/buitengebied/rup/345/Kansenrapport%20Kleine%20Nete_OC20160927.pdf

2 Resultaten gevoerd onderzoek en overleg

In uitvoering van de beslissing van de Vlaamse Regering over het ‘voorkeursscenario’ Graafweide-Schupleer van 4 april 2014 zijn een aantal onderzoeken opgestart en initiatieven genomen ter voorbereiding van een plan van aanpak voor de realisatie van de beoogde natuurkern Graafweide-Schupleer.

Concreet werd:

- een ecohydrologische studie gemaakt (INBO in opdracht van ANB) (2015-2017);
- het PDPO-project “Vallei in verandering: duurzame kansen voor landbouw” opgestart (Innovatiesteunpunt Boerendbond) (2015-2017)
- een gezamenlijke aankoop van gronden door VLM en Natuurpunt gerealiseerd (2017);
- ‘Graafweide-Schupleer’ als één van de zes hefboomprojecten uitgewerkt in de aanvraag tot erkenning als strategisch project ‘Veerkracht in de vallei van de Kleine Nete (2017)
- een inrichtingsstudie Graafweide-Schupleer opgestart (LAMA in opdracht van Departement Omgeving, 2018)
- de opmaak van een geïntegreerd beheerplan voor het beschermd erfgoed van de kasteelhoeve en watermolen van Grobbendonk opgestart (Gemeente Grobbendonk, Kempens Landschap en Natuurpunt, 2018)

Op basis van deze onderzoeken kan nu de stap naar de opmaak van het plan van aanpak gezet worden waarbij aangegeven wordt:

- welke bijstellingen aan het voorkeursscenario nodig zijn op basis van de inzichten van de ecohydrologische studie;
- welke instrumenten ingezet zullen worden voor de realisatie van de beoogde natuurontwikkeling en het noodzakelijke flankerend beleid.

2.1 Ecohydrologische studie

In opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) maakte het Instituut voor Natuur en Bosonderzoek i.s.m. de Vrije Universiteit Brussel en het onderzoeksbureau B-Ware een ecohydrologische studie met bodemanalysen voor Graafweide-Schupleer⁶.

In deze studie is nagegaan of de Europese natuurdoelen voor het habitatrictlijngebied Graafweide-Schupleer gerealiseerd kunnen worden binnen het gebied van ca. 150 ha dat daarvoor voorzien wordt in het voorkeursscenario en welke maatregelen daarvoor nodig zijn in combinatie met landbouwgebruik binnen hetzelfde studiegebied. INBO inventariseerde daarvoor het gebied zeer grondig. Grond-, oppervlaktewater en bodem werden bemonsterd, de veenpakketten werden in kaart gebracht, detailhydrografie werd gekarteerd en er werd een oppervlakte- en grondwatermodel respectievelijk geüpdatet en opgesteld. Op die manier konden verschillende inrichtingsscenario's hydrologisch worden gesimuleerd, om het effect van bepaalde maatregelen op de hydrologie na te gaan waarbij ook de impact van de vernatting op landbouwpotenties onderzocht werd.

De ontwikkeling (in goede staat van instandhouding) van een hele reeks Europese habitattypen is maar mogelijk als de standplaats voldoet aan een reeks randvoorwaarden (referentiewaarden) onder andere inzake hydrologie en bodemchemie. Vandaar dat er in deze studie uitgebreid gekeken werd naar de chemische samenstelling en het regime van oppervlakte- en grondwater en naar de (chemische) bodemsamenstelling. Die bepalen in hoofdzaak wat er aan ontwikkeling van Europese natuur mogelijk is.

Uit de analyse van de oppervlaktewaterkwaliteit is gebleken dat het merendeel van de waterlopen niet voldoet aan de referentiewaarden voor rivier- en beekhabitats (habitat 3260). De aanwezigheid van overstorten, zoals op de Aa en de Schupleerloop, maar ook uitspoeling van nutriënten vanuit stroomopwaarts gelegen

⁶ Zie <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/eco-hydrologische-studie-met-bodemanalysen-voor-graafweide-schupleer>.

landbouwpercelen en lozingen van afvalwater liggen aan de basis hiervan. De Derde Beek wordt gekenmerkt door buitensporig hoge orthofosfaatgehalten. De Kleine Nete en de Aa worden wel gekenmerkt door een goede zuurstofhuishouding. Op deze waterlopen komen ook kensoorten van rivierhabitat 3260 voor.

Het grondwater in het studiegebied is van nature licht tot matig mineraalrijk (o.a. matig rijk aan calcium). Verder is op een groot aantal locaties duidelijk invloed van vervuiling te zien vanuit de landbouw, wegen of bebouwing (verhoogde sulfaat, natrium- en chlorideconcentraties).

Op ruim de helft van de locaties is er sprake van lichte tot ernstige sulfaatverrijking van het grondwater. Dat is het gevolg van overbemesting (en dus uitspoeling) met nitraat. Dit verhoogt het risico op interne eutrofiëring (en dus extra vrijstelling van nutriënten) van de laagelagen natuurterreinen.

De fosfaat- en ammoniumconcentraties in het grondwater zijn lokaal verhoogd, maar over het algemeen zeer laag. Het grondwater is over het algemeen weinig tot matig rijk aan ijzer, maar lokaal zijn er uitschieters.

De top laag van de bodem (0-10 cm) bevat als gevolg van langdurige overbemesting verhoogde nitraat- en ammoniumgehalten en over het algemeen ook een hoge tot zeer hoge Olsen-P concentratie (i.e. plantbeschikbaar fosfaat) voornamelijk in het zuiden en noordoosten van het studiegebied.

In de helft van de locaties neemt de plant beschikbare fosfaatconcentratie af tot onder de 1000 $\mu\text{mol/l}$ in de diepere (meer dan 10 cm diepte) bodemlagen. 1000 $\mu\text{mol/l}$ is de bovengrens om nog ontwikkelingskansen Europees belangrijke habitats te hebben. ; Afgraven van de 10 cm dikke, met fosfaat aangerijkte top laag daar kan daarontgronden kansen bieden. Op de andere locaties heeft de historische overbemesting zo'n omvang gehad dat is de ontwikkeling van habitatwaardige natuur minder waarschijnlijk/haalbaar is. De bodem is bovendien van nature zeer ijzerrijk. Dat blijkt ook uit de historie van het gebied. Er werd vroeger ijzeroer (een soort ijzererts) ontgonnen. Dat biedt eveneens perspectief op grotere slaagkansen voor natuurherstel na verwijderen van de overbemeste top laag. De overvloedige aanwezigheid van ijzer in de bodem zorgt tot op zekere hoogte voor het vastleggen van fosfaten die toch nog in het systeem terechtkomen. Op sommige locaties is de bodem zowel ijzerrijk als rijk aan Olsen-P tot diep in de bodem. In deze locaties liggen mogelijk toch kansen vanwege deze zeer hoge ijzergehalten in de bodem, zoals blijkt uit een aanvullend experiment. In de bodem zijn regelmatig verhoogde nitraat- en/of ammoniumconcentraties gemeten.

Uit de veenkartering is gebleken dat op de Belgische bodemkaart de uitgestrektheid van het veenpakket sterk wordt onderschat. De aanwezigheid van dit veen wijst op de oorspronkelijk veel nattere toestand van dit gebied. Veen ontwikkelt maar als het grondwater nagenoeg gelijk staat met het maaiveld en gedurende het jaar nauwelijks fluctueert. Dat komt nu nagenoeg nergens meer voor in dit gebied. Daardoor wordt dit veenpakket afgebroken en komen naast CO₂ ook grote hoeveelheden plantenvoedingsstoffen vrij. Opvallend is de dikte en de uitgestrektheid van het veenpakket in het domein horende bij het Hof van Grobbendonk. De meeste veenpakketten zijn gelegen ten noorden van de Aa.

Uit de grondwatermodellering is gebleken dat zelfs in de actuele situatie een voldoende grote oppervlakte van het projectgebied hydrologisch geschikt is voor de realisatie van de (meeste) habitatdoelstellingen. In het tussenliggend scenario, waarbij o.a. bepaalde drainage beperkt wordt opgeheven, is een maximale oppervlakte hydrologisch geschikt voor de ontwikkeling van doelhabitats, doch slechts 1 ha meer dan in de actuele situatie. In het maximalistische scenario, waarbij o.a. alle grondwaterwinningen worden gesloten, is de vernatting zo sterk dat de ontwikkelingspotenties afnemen t.o.v. de actuele situatie en er een verschuiving optreedt van geschikte percelen.

Als de kennis over bodem- en grondwaterchemie mee in beschouwing wordt genomen blijkt dat in het grootste deel van de percelen de bodem te sterk aangerijkt is met fosfaat, waardoor onder geen enkel scenario voldoende habitatwaardige natuur ontwikkeld kan worden. Bijkomende, soms erg drastische verschrallende maatregelen dringen zich dan op. Ook werd nagegaan welke oppervlaktes als doelhabitat ontwikkeld kunnen worden bij verschralling door afgraven van sterk met nutriënten aangerijkte bodems. Dit creëert mogelijkheden, maar is waarschijnlijk te kostelijk om in praktijk te realiseren. Bovendien zouden flankerende maatregelen nodig zijn omwille van de effecten die optreden bij het lokaal verlagen van het maaiveld. In het maximalistische scenario kan zelfs bij afgraven van bodem relatief weinig habitatwaardige natuur gerealiseerd worden door de sterke vernatting.

Voor de verschillende percelen werd ook berekend welke termijn noodzakelijk is om met een uitmijnbeheer (intensief maaibeheer in combinatie met gericht bemesten) voldoende te verschrallen; dat zou (theoretisch) doorgaans meerdere decennia tot meer dan een eeuw (!) vergen. Een selectie van hydrologische maatregelen, in combinatie met lokaal afgraven en/of de toepassing van een maauiutmijnbeheer is hier aangewezen. De actuele informatie is toereikend om te zeggen of alle habitatdoelen binnen het projectgebied al dan niet

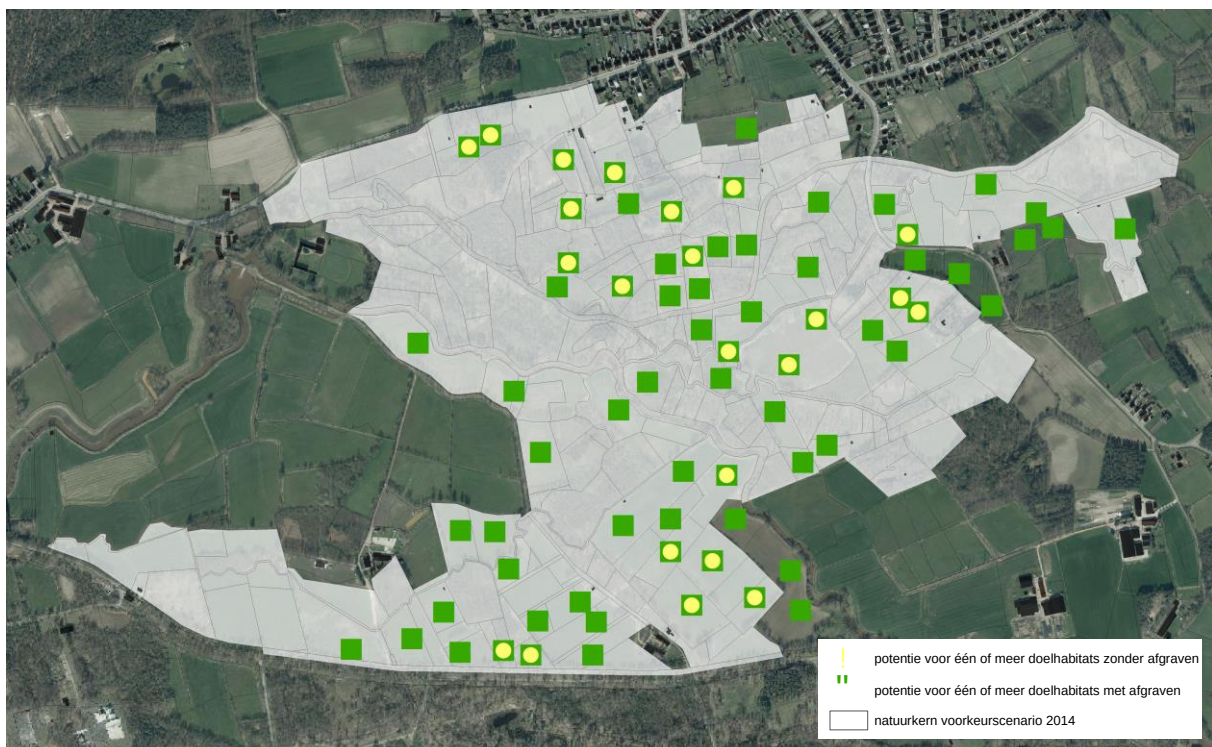
gerealiseerd kunnen worden. Er zullen echter nog wat detailstudies moeten gebeuren als tot effectieve uitvoering van de herstelmaatregelen besloten wordt.

Verder kan met zekerheid gezegd worden dat het oppervlakte-doel voor mesotroof elzenbroek niet realistisch is, omdat er te weinig locaties zijn met een voldoende gebufferde bodem en grondwater. Mogelijk kan er bijkomend alluviaal bos gecreëerd worden onder de vorm van Ruigte-Elzenbos, een rompgemeenschap ervan. Kleine zeggenvegetaties kunnen echter al in de actuele situatie zonder bijkomende ingrepen ontwikkeld worden. Voor de andere habitattypen wordt het een kwestie van keuzes en afwegingen maken, o.a. rekening houdende met het optreden van overstromingen en het bij voorkeur creëren van grote aaneengesloten oppervlaktes voor robuuste natuur.

Wat landbouw betreft, lijken de voor landbouw bestemde zones in het (aangepaste) voorkeurscenario goed gekozen. Actueel is volgens de grondwatermodellering en op basis van een afgewogen grondwaterpeilcriterium 116 van de 150 ha geschikt voor landbouw. In het tussenliggend scenario worden een bijkomende 11 ha te nat voor de optimale inzet van de nodige landbouwmachines. In het maximalistische scenario wordt een bijkomende 30 van de 150 ha ongeschikt ten opzichte van de actuele situatie. Belangrijk als duiding, is de vaststelling dat er actueel landbouwuitbating plaats vindt op terreinen onder die volgens datzelfde criterium niet geschikt zijn.

Op basis van de combinatie van grond- en oppervlaktewatermodellering en nutriëntentoestand kan een inschatting worden gemaakt van de potenties per perceel om Europese habitattypes te realiseren. Op onderstaande kaart is een overzicht gegeven van de maximale mogelijkheden om deze habitats te realiseren. Er is rekening gehouden met de mogelijkheid om hydrologische wijzigingen door te voeren in het gebied door het verondiepen of dempen van waterlopen en om de nutriëntentoestand van de bodem te wijzigen door uitmijnen of het afgraven van de top laag.

Figuur 3. Percelen met potentie voor het ontwikkelen van één of meer doelhabitats mét afgraven (groen vierkant) en zonder afgraven (gele bol) in scenario met gewijzigde hydrologie.

2.2 PDPO-project Vallei in verandering: duurzame kansen voor landbouw⁷

Het PDPO-project 'Vallei in verandering: duurzame kansen voor landbouw' liep van oktober 2015 tot september 2017 en had als doel om via een individueel begeleidingstraject met de landbouwbedrijven die betrokken zijn in het gebied Graafweide-Schupleer te onderzoeken hoe deze bedrijven een zich in de toekomst verder kunnen ontwikkelen op een duurzame manier, rekening houdend met het gegeven dat er in het gebied een natte natuurkern van ca. 150 ha zal ontwikkeld worden. Vijftien landbouwbedrijven namen deel aan het project en kregen een individueel bedrijfsrapport met de resultaten van de doorlichting van hun bedrijf en specifieke aanbevelingen.

Een consulent van het Innovatiesteunpunt van Boerenbond bracht samen met de betrokken bedrijven in kaart welke gronden volgens het voorkeursscenario een natuurbestemming zullen krijgen, wat de bedrijfseconomische impact daarvan is en op welke wijze de bedrijfsleiders deze gevolgen zouden kunnen opvangen door o.a. bedrijfseigen optimalisaties, verbreding van de activiteiten, het opnemen van een rol in natuur- en landschapsbeheer of flankerend beleid.

De 15 onderzochte landbouwbedrijven gebruiken samen 56,49 ha in de natuurkern van ca. 150 ha die het voorkeursscenario voorziet. Voor deze bedrijven voorziet het voorkeursscenario ook dat 21,18 ha die ze in gebruik hebben binnen een bestaande groene bestemming omgezet zal worden naar een agrarische bestemming (planologische ruil). Negen van de vijftien gebruikers zijn landbouwer in hoofdberoep, ze gebruiken samen 65% van de totale oppervlakte in landbouwgebruik die van geel naar groen wijzigt.

Tabel 1. Inkomensvorming van landbouwers die deelnamen aan het PDPO-project

Inkomensvorming	aantal	Oppervlakte landbouwgebruik in gebied dat wijzigt van agrarisch gebied naar natuurgebied (ha)	(%)
Bijberoep	5	11,44	16,91%
Gepensioneerd - hobby	1	1,32	1,95%
Hoofdberoep	9	43,73	64,66%
Onbekend (niet in pdpo)	-	11,14	16,48%
Eindtotaal	15	67,63	100%

Tabel 2. Bedrijfstype van de landbouwbedrijven die deelnamen aan het PDPO-project

Bedrijfstype	aantal
Melkvee	6
Vleesvee	5
Overige	2
Pluimvee	1
Akkerbouw	1
Eindtotaal	15

Slechts één van de betrokken landbouwers in hoofdberoep is eigenaar van een deel van de percelen die van een agrarische bestemming geel naar natuurgebied gaan in het voorkeursscenario.

Vier van de bedrijven in hoofdberoep zijn met minder dan 2 ha betrokken. Eén bedrijf daarvan gebruikt enkel één perceel van Natuurpunt middels een gebruiksovereenkomst. Dit bedrijf komt daarom niet in aanmerking

⁷ Zie ook: <http://www.innovatiesteunpunt.be/nl/projecten/vallei-verandering>

voor flankerend beleid. De drie andere bedrijven geven in het PDPO-project geen duidelijke voorkeur voor flankerend beleid aan. Gezien de beperkte mate van betrokkenheid en het feit dat de percelen worden gepacht is ruilgrond niet direct aan de orde. Het is het voor deze bedrijven in eerste instantie van belang dat er duidelijkheid komt over de timing van realisatie natuurdoelen.

De andere vijf hoofdberoepers hebben minimaal één perceel in gangbaar gebruik en sommige hebben daarnaast een gebruiksovereenkomst met Natuurpunt (één hoofdberoeper) of pachten de recent aangekochte gronden van Natuurpunt (twee hoofdberoepers). Van deze vijf bedrijven wijzigt tussen de 5 en 11 ha per bedrijf van een agrarische bestemming naar een natuurbestemming. Drie van deze vijf bedrijven zijn ook gezeteld in Graafweide-Schupleer.

Voor drie van deze vijf meest betrokken bedrijven wijzigen ook gronden van een groene naar een gele bestemming. Op zeven ha is momenteel nultbemesting van toepassing, de andere percelen mogen wel bemest worden omdat er sprake is van ontheffing of omdat de percelen momenteel in bosbestemming zijn gelegen en daar is geen bemestingsverbod van toepassing.

Naast de 15 bedrijven die deelnamen aan het project zijn er nog vijf andere bedrijven actief in het gebied.

Tabel 3. Gebruik van gronden door landbouwbedrijven die niet deelnamen aan het PDPO-project

	Bestemmingswijziging van agrarisch naar natuurgebied		
Type bedrijf	Aantal percelen	Opp (ha)	Bedrijfsomvang
Klein bedrijf - schapen	5	5,9	Zeet klein
Klein bedrijf - graasdiere	2	0,8	Zeet klein
Melkvee- en mestkalverenbedrijf	1	3,4	Zeet groot
Melkvee- en vleesveebedrijf	1	0,3	Matig
Vleesveebedrijf	1	0,8	Groot

Inspiratiegids en beleidsaanbevelingen

In het kader van dit project werd ook een “inspiratiegids” ontwikkeld die inspiratie kan bieden aan bedrijven die nadenken over de richting die ze willen uitgaan in de toekomst. Deze kan zeker ook gehanteerd worden in andere gebieden om de begeleiding van bedrijven in een veranderde context te ondersteunen. Belangrijk hierbij is wel dat men steeds rekening moet houden met de omgevingsfactoren bij het kiezen van bedrijfsvisie. Het is essentieel om dit tijdig af te checken met de bevoegde instanties om problemen tijdig te detecteren en er op in te spelen.

Een van de gewenste outputs van het PDPO-project was het formuleren van een aantal beleidsaanbevelingen met betrekking tot gebiedsprocessen zoals deze in de vallei van de Kleine Nete, samengebracht onder de coördinatie van de gouverneur.

Onderstaande beleidsaanbevelingen zijn tot stand gekomen uit de gesprekken die de projectcoördinator had met betrokken landbouwers uit het deelgebied Graafweide-Schupleer ter uitvoering van dit PDPO-project. Het deelgebied Graafweide-Schupleer was immers het specifieke werkingsgebied voor dit PDPO-project. Deze beleidsaanbevelingen werden vervolgens besproken op de projectgroep die de uitvoering van het PDPO-project begeleidde en waarin alle relevante gebiedspartners vertegenwoordigd zijn. Naar aanleiding van de bespreking op de projectgroep werden in de nota met beleidsaanbevelingen nog een aantal aanvullingen gedaan en werden de beleidsaanbevelingen gegroepeerd volgens vier topics : gebiedsgericht beleid, proces, flankerend beleid en communicatie. Vervolgens werd de nota met beleidsaanbevelingen ook voorgelegd op de opvolgingscommissie Kleine Nete.

- Aanbevelingen m.b.t. gebiedsgericht beleid.
 - Negeer de perceptie niet. In de gesprekken met landbouwers was het duidelijk dat zichzelf erg overdonderd zijn door de veelheid aan initiatieven in de vallei van de Kleine Nete waar telkens de landbouwsector (ruimtelijk) moet inleveren. Dit was ook zo bij landbouwers die slechts in

één van de verschillende beleidsinitiatieven betrokken zijn. De verschillende beleidsinitiatieven – die door de landbouwers allen als nadelig voor landbouw worden ervaren – lokken bij hen vragen uit over de rol en plaats van landbouw in de vallei en voor de overheid. Men voelt zich als landbouwer in de steek gelaten, niet geapprecieerd of gewaardeerd door de overheid. Soms wordt het door hen ook veel scherper verwoord. Dit maakt dat er een intrinsieke weerstand ten aanzien van dit soort overheidsinitiatieven ontstaat, onderhouden en gevoed wordt. Uit de gesprekken die in het kader van dit project met betrokken landbouwers in deelgebied Graafweide-Schupleer werden gevoerd, blijkt dat dit gevoel veel dieper zit en intenser is dan ooit vermoed. Dit gevoel ligt ook aan de basis van een soms weinig constructieve houding en kritische opmerkingen ten aanzien van het proces en de gevoerde onderzoeken. Dit is ongelukkig voor het proces, maar ook voor de landbouwers zelf, want het bemoeilijkt tegemoetkomingen aan de landbouwsector en individuele bedrijven van welke aard ook (aanpassing van plannen, grenzen, timing, inzet flankerend beleid,...).

- *Maak intenties tastbaar. Procesmatig is met de intentieverklaring voor de vallei van de Kleine Nete getracht om o.a. aan te geven dat alle relevante sectoren in de vallei evenwaardig aan elkaar hun plaats hebben in de vallei. In de uitvoering van de verschillende initiatieven in de vallei – want dergelijke signalen komen niet enkel van landbouwers betrokken in Graafweide-Schupleer - ervaren de betrokken landbouwers dit onvoldoende tastbaar. Het is een aanbeveling de neergeschreven intenties ook tastbaar te maken door er ook in het procesverloop naar te verwijzen en aan te geven waarom bepaalde zaken al dan niet gebeuren geïspireerd door de neergeschreven intenties. Op die manier kan heel erg tastbaar gemaakt worden dat de intenties wel degelijk bepalend zijn in de vallei. De intentieverklaring is een goed signaal, maar het is aan te bevelen dat de uitgesproken intenties ook voor de landbouwsector tastbaar gemaakt worden op het terrein.*
- *Voorzie een positief project voor landbouw. Deze aanbeveling volgt uit de combinatie van het eerder aangehaalde gevoel van niet-appreciatie en de vraag naar tastbare intenties. Door een positief project voor landbouw te plaatsen naast een positief project voor water, natuur, landschap, recreatie,... is de landbouwsector op dezelfde manier betrokken als alle andere sectoren. Een negatieve boodschap (of perceptie) kan dan onmiddellijk gekoppeld worden aan een positieve boodschap en niet enkel aan een remediërend initiatief (flankerend beleid). Het geeft betrokken landbouwers opnieuw perspectief voor de toekomst. Uit de contacten met de landbouwers blijkt dit een echt gemis. De vaststelling dat de overheid ook inspanningen doet om de landbouwsector een stap vooruit te laten zetten, zullen landbouwers – zo geven betrokkenen uit Graafweide-Schupleer aan – op een andere manier laten kijken naar het geheel van initiatieven dat nu in de vallei genomen wordt. Het is dus aan te nemen dat met een goed gekozen positief project voor landbouw, de weerstand van landbouwers t.a.v. andere projecten zal dalen en bovenal dat te doorlopen processen en trajecten vlotter zullen kunnen doorlopen worden. Op die manier wordt ook de omschakeling gemaakt van een sectoraal aangestuurd beleid naar een gebiedsgericht beleid waarin alle sectoren aan bod komen. Bij de start van de coördinatieopdracht was er nog geen specifiek proces of uitvoeringstraject lopende voor de landbouwsector, met uitzondering dan misschien van de op te maken planuitvoeringsnota i.h.k. van flankerend beleid. Dit is evenwel een remediërend initiatief en bovendien niet onmiddellijk tastbaar. Met de start van het PDPO-project in Graafweide-Schupleer gaven de betrokken actoren wel het signaal ook voor landbouw een positief initiatief te willen nemen in de vallei. Vertrekkende vanuit een remediërend verhaal was het de bedoeling de bedrijven ook op het spoor te zetten van het benutten van nieuwe kansen in de vallei. Dit is ook gebeurd, al laten concrete realisaties nog op zich wachten. Nog sterker en eigenlijk nodig voor een echte gelijkwaardigheid – en vandaar de aanbeveling – zou het zijn moest er naast een initiatief voor natuur, water, landschap, erfgoed, ... ook onmiddellijk een gelijkaardig initiatief voor landbouw kunnen opgenomen worden bij het begin van de coördinatieopdracht. Bij de start van de coördinatieopdracht in de Kleine Nete bestond ook enkel ruilverkaveling bij grote infrastructuurwerken als positief project voor landbouw gekoppeld aan andere beleidsinitiatieven, zij het dan opnieuw enkel als remediërend initiatief. Het is gezien bovenstaande aan te bevelen de mogelijkheden te verkennen voor positieve, ruimtelijk duurzame projecten voor landbouw, zonder dat die projecten de inspanningen voor landschap, natuur en water tenietdoen. Inspiratie kan*

gehaald worden uit diverse beleidsnota's m.b.t. de landbouwsector. Een economisch rendabele, duurzame en klimaatadaptieve landbouwsector is daarbij het leidmotief. Een recent initiatief zoals de projectoproep 'water-land-schap' zou zo een mogelijkheid kunnen zijn, in de hoop dat concrete terreinrealisaties dit ook aantonen. Niet alleen een verkennende oefening naar mogelijk positieve projecten voor landbouw is nodig, ook een gewijzigde mindset vanuit de actoren, zowel overheid als organisaties als individueel betrokken landbouwers, is een noodzakelijke voorwaarde voor het succesvol maken van deze gewijzigde aanpak. Ook hier dient de nodige aandacht voor te zijn. De intentieverklaring Kleine Nete probeert deze gewijzigde mindset 'van coördinatie naar coproductie' alvast onder woorden te brengen.

- Respecteer de nood aan aanvaardingstijd en investeer in een zo snel mogelijke aanvaarding. Een aantal landbouwbedrijven wordt met een erg moeilijke boodschap of nieuwe realiteit geconfronteerd waardoor soms – zonder dat men er op voorbereid was – drastische beslissingen moeten worden genomen. De combinatie van het geven van tijd daarvoor en de juiste communicatie kunnen leiden tot een betere en mogelijk ook snellere aanvaarding. Voorzie beiden om te maken dat betrokkenen de verschillende fases in het proces van verwerking en aanvaarding volledig en toch zo spoedig mogelijk kunnen doorlopen.
- Aanbevelingen m.b.t. het procesverloop.
 - Betrek geïmpacteerde landbouwbedrijven sneller en volwaardig in het proces. Bij de start van dit PDPO-project werd vastgesteld dat betrokken landbouwers niet in dezelfde mate op de hoogte waren van de lopende en geplande overheidsinitiatieven. De binnen de lopende processen voorziene communicatiemomenten en -middelen bleken onvoldoende. Het is aan te bevelen landbouwers van meet af aan te betrekken in het traject en hen van bij het begin al suggesties te laten doen. Dit heeft een belangrijke invloed op de verdere perceptie, zeker wanneer hun bedrijfsvoering en daaraan rechtstreeks gekoppeld ook hun inkomen beïnvloed wordt door de geplande beleidsinitiatieven. Een vast aanspreekpunt – een soort van procesbegeleider – die zich situeert op het niveau van het PBC (procesbeheercomité) zou een grote meerwaarde hebben. Er wordt duidelijk aangevoeld dat de belangen van individuele landbouwbedrijven anders zijn en op een andere manier aan bod moeten kunnen gebracht worden dan belangen van de sectoren landbouw. Dit zou kunnen via dergelijk aanspreekpunt en het zou op die manier ook vroeger in het proces kunnen. Beiden resulteren allicht in een beter proces. Dergelijk vast aanspreekpunt is bovendien ook zeker nuttig voor de verschillende betrokken terreinbeherende verenigingen en instanties. Ook wat hen betreft kunnen de belangen immers meer specifiek zijn dan louter het algemeen belang van de sector natuur.
 - Geef sneller en concreter zicht op lopende processen en de mogelijke maatregelen flankerend beleid en communiceer hierover op een gepaste manier/op maat van de landbouwers. Gedurende de hele looptijd van het project bleven landbouwers vragen stellen over het verdere en concrete verloop van de lopende processen en de mogelijkheden van flankerend beleid. Het is duidelijk dat daar een gebrek aan informatie zit dat moet worden beantwoord. De gegeven informatie ervaart men als te theoretisch en te weinig toegespitst op de eigenlijke bedrijfsvoering. Zo zijn er zeer concrete vragen
 - over de timing en het verdere procesverloop van de lopende beleidsinitiatieven
 - over hoe men zich moet registreren als geïnteresseerd in flankerend beleid in het algemeen of voor een wel bepaalde maatregel in het bijzonder
 - over wat wel kan en wat niet
 - over hoe hoog vergoedingen liggen
 - over welke maatregelen cumuleerbaar zijn
 - over wanneer vergoedingen worden uitbetaald of compensaties in werking treden
 - over hoe lang men moet wachten op flankerende maatregelen nadat een gebiedsproces is ingegaan
 - over wanneer een eventuele nultbemesting van kracht wordt door een GRUP en of dit ook op de aangifteplannen zichtbaar zal zijn
 - over hoe en wanneer men ontheffing kan/moet aanvragen

- over wanneer men een perceel mag bemesten dat over gaat van natuurgebied naar agrarisch gebied
- over wat men specifiek moet doen om planschade of gebruikerscompensatie te kunnen bekomen
- over op welke manier vergoedingen al dan niet belast worden

Het is aan te bevelen een soort van draaiboek of lijst van FAQ's op te maken waarin proactief alle mogelijke vragen omtrent flankerend beleid kunnen beantwoord worden. Dit als praktische aanvulling op de vaak theoretische toelichting over flankerend beleid en is ook in andere gebiedsprocessen bruikbaar.

Het is eveneens aan te bevelen een traject van begeleiding/nazorg te voorzien om te maken dat de flankerende maatregelen correct worden geïmplementeerd. Op die manier kan je ook beter vermijden dat landbouwers bepaalde flankerende maatregelen zouden mislopen (en wat weer een negatieve perceptie zou kunnen teweegbrengen). Het eerder aangehaalde vast aanspreekpunt kan hierin een rol spelen. De in het project ontwikkelde methodiek wordt als waardevol ervaren. De ontwikkelde methodiek omvat het in beeld brengen van de impact van een gebiedsproces op het arbeidsinkomen, een (technische) optimalisatie van de bedrijfsvoering, het in beeld brengen van de mogelijkheden van flankerend beleid, het in beeld brengen van de mogelijkheden van agrarisch natuur- en landschapsbeheer en het laten formuleren van opmerkingen en suggesties t.a.v. het voorkeurscenario. Belangrijk hierbij is aan de betrokken landbouwers duidelijk te maken wat wel en wat niet aangeboden wordt vanuit de methodiek. Op die manier worden de verwachtingen juist gesteld, wat nodig is om op een juiste en vlotte manier de methodiek te kunnen toepassen met maximaal resultaat tot gevolg. Deze methodiek wordt zowel door de deelnemende bedrijven als door de verschillende partners in de projectgroep als waardevol ervaren.

Het is aan te bevelen deze methodiek ook in andere, gelijkaardige ruimtelijke processen in te zetten. Het belang van correcte en up-to-date gegevens en ze in kaart brengen. Voor verschillende actoren en op verschillende ogenblikken zijn correcte info en up-to-date gegevens belangrijk om juiste inschattingen, conclusies of beslissingen te kunnen formuleren. Het is een aandachtspunt voor alle actoren om deze – op een handig bruikbare manier - aan te leveren en te blijven aanleveren wanneer actuele info beschikbaar is. Het is eveneens een aandachtspunt te aanvaarden dat andere actoren ook de nodige actuele info en gegevens nodig hebben om beslissingen te kunnen nemen. Het is een aanbeveling in kaart te brengen welke beslissingen er in complexe processen als deze dienen te gebeuren en welke actuele info en gegevens daartoe op welk ogenblik in het proces ter beschikking moeten zijn. Dit zou als blauwdruk kunnen dienen voor gelijkaardige processen en mogelijk ook leiden tot een betere op elkaar afgestemde planning van verschillende beleidsinitiatieven. Zeker wanneer deze in eenzelfde gebied plaats hebben. Een concreet voorbeeld waarop we zijn gebotst tijdens de begeleiding van de landbouwbedrijven is de noodzaak aan een actuele biologische waarderingskaart om in beeld te brengen of al dan niet de mogelijkheid bestaat ontheffing van nultbemesting aan te vragen bij een wijziging van bestemming van agrarisch gebied naar natuurgebied. Deze info is al onmiddellijk nodig om een inschatting te kunnen maken van de concrete impact op bedrijfsniveau en op het arbeidsinkomen en dus niet pas op het ogenblik dat het GRUP wordt goedgekeurd en landbouwers eventueel een aanvraag voor ontheffing van nultbemesting kunnen indienen. Deze vraag neemt niet weg dat landbouw begrijpt dat de omzetting van percelen met een agrarische bestemming naar natuur als doel heeft deze ook effectief te realiseren met finaal 'nultbemesting' als consequentie. Ontheffing is derhalve slechts een tijdelijke maatregel i.f.v. een gefaseerde realisatie zonder de doelen op de lange baan te schuiven.

- *Breng het volledige landbouwbedrijf in beeld. Het project leert dat het om verschillende redenen belangrijk is het hele landbouwbedrijf in kaart te brengen. Zo kan een ogenschijnlijk kleine impact (kleine oppervlakte) vanuit een beleidsinitiatief grote gevolgen hebben omdat het een aantal evenwichten in de bedrijfsvoering uit balans brengt (bv ruwvoederwinning of mestafzet). Het volledige bedrijf in beeld brengen is ook belangrijk omdat een bedrijf op meerdere andere plaatsen ook al door (kleinere) (overheids)initiatieven kan geïmpacteerd*

zijn. Dit kan voor het bedrijf consequenties hebben op verschillende vlakken: denk maar aan ruwvoederwinning, mestafzet en GLB-premies. Vooralsnog bestaat er geen oplossing, ook niet i.k.v. flankerend beleid voor dit soort bedrijven. Elke impact afzonderlijk is onvoldoende om beroep te kunnen doen op een afdoende vorm van flankerend beleid, maar de totale impact op het bedrijf van de verschillende initiatieven is wel substantieel. Het is aan te bevelen te bekijken op welke manier voor deze bedrijven een oplossing kan worden geboden, want dit dringt zich meer en meer op. Tot slot is het in beeld brengen van het volledige bedrijf ook belangrijk om duidelijk te maken dat een eventuele betrokkenheid in meerdere beleidsinitiatieven mogelijks niet de gevreesde cumulatieve impact heeft. In deze gevallen neemt dergelijke oefening een grote bezorgdheid weg.

- Neem zo snel als mogelijk onduidelijkheid weg en/of verwacht geen beslissingen van betrokkenen zolang er nog te veel onduidelijkheid is. Doorheen de looptijd van het project werden we meermaals geconfronteerd met de noodzaak eerst andere zaken uitgeklaard te hebben alvorens dat de landbouwers een beslissing konden nemen. Zo is er geen duidelijkheid over de finale contouren (eventuele beperkte aanpassing van het voorkeurscenario) zolang de eco-hydrologische studie niet afgerond is. Bovendien is er bij de landbouwers een grote zorg naar de bewerkbaarheid van de percelen die agrarisch gebied blijven/worden volgens het voorkeurscenario. Dit enerzijds omdat er geen zicht is op grondwaterstanden (cf opnieuw eco-hydrologische studie), anderzijds omwille van wat overdrukken en nieuwe bestemmingen nog aan beperkingen kunnen inhouden. In het kader van agrarisch natuurbeheer is er onduidelijkheid over de beoogde (Europese) natuurdoelen en de mate waarin agrarisch natuurbeheer mogelijk is. Ook over de impact van deze Europese natuurdoelen op de vergunningsmogelijkheden van de omliggende landbouwbedrijven (passende beoordeling en PAS%) is nog grote onduidelijkheid. Duidelijkheid hierover is voor de betrokken landbouwers wel absoluut nodig. In eerste instantie om correcte en volledige bedrijfseconomische berekeningen te kunnen maken over de gevolgen van de gebiedsprocessen en ook om in een volgende fase te kunnen beslissen welke richting ze met hun bedrijf uit willen/kunnen. Los van het feit dat er beslissingen moeten genomen worden, was ook goed merkbaar dat de onduidelijke en onzekere situatie waarin mensen terecht komen naar aanleiding van dergelijke gebiedsprocessen zeer zwaar weegt op mensen. Het leidt soms tot onhoudbare situaties in gezinnen. Het is belangrijk te proberen die onzekere situatie zo kort mogelijk te houden. Dit kan door duidelijkheid en begeleiding te geven. Het is daarom aan te bevelen om zo snel als mogelijk duidelijkheid te verschaffen over alle relevante elementen en van betrokkenen ook geen beslissingen te verwachten zolang die duidelijkheid er niet is.
- Goed op elkaar afgestemde timing. De initiële ambitie om ecohydrologische studie en PDPO-project samen te laten lopen en gelijktijdig te laten eindigen om zo input te geven aan elkaar en aan het finale ontwerp van GRUP en de planuitvoeringsnota dient op basis van in bovenstaand punt aangehaalde voorbeelden dus al zeker wat timing betreft te worden bijgesteld. Het is daarom aan te bevelen ook de procestiming daar voortdurend op af te stemmen en voldoende afstemming (kruisbestuiving) te voorzien tussen de verschillende lopende en noodzakelijke onderzoeken.
- Getrapt beslissen. Belangrijk in complexere processen zoals dit is dat – in dit geval de Vlaanse regering – getrapt beslist over de voortgang in de verschillende processen. Op die manier worden in eerste instantie de grote lijnen en belangrijke (sectorale) aandachtspunten uitgezet en krijgen - na de nodige onderzoeken – beleidsinitiatieven als deze binnen het uitgezette kader een steeds concretere invulling.
- Vertrek van duidelijke doelen. Wanneer van bij het begin van een gebiedsproces duidelijke kwantitatieve en kwalitatieve doelen vastliggen, kan makkelijker en sneller gestart worden met het inhoudelijke debat over hoe en waar de doelen best gelokaliseerd worden. Het is dan wel van belang dat de gestelde doelen haalbaar, realistisch en in proportie zijn om voor iedereen aanvaardbaar en/of flankeerbaar te zijn. Tevens moeten ze passen binnen het ruimere kader van Vlaamse beleidsdoelstellingen.

- Aanbevelingen m.b.t. flankerend beleid

- Mogelijkheden van planologische ruil met gronden uit andere gebieden. Behoorlijk wat landbouwers stellen een planologische ruil voor (evolutie van een perceel in Graafweide-Schupleer van agrarisch gebied naar natuurgebied in ruil voor de omgekeerde beweging op een perceel in een ander gebied). Door de betrokken landbouwbedrijven sneller te betrekken in het proces zou dit als positief project voor landbouw kunnen gedetecteerd en aangeboden zijn. Niettemin blijft het een aanbeveling om dit mogelijk te maken en verder mee te nemen als mogelijk positief project voor landbouw in andere trajecten. Planologische ruil draagt bovendien bij tot minder versnippering van ruimtelijke bestemmingen en gebruiken. Dit is positief voor alle sectoren, niet alleen voor landbouw, ook voor natuur. Belangrijk daarbij is te beseffen : de ene planologische ruil is de andere niet. Sommige dragen bij tot de realisatie van plandoelen, andere niet. Sommige werken flankerend voor landbouw, andere niet. De uitdaging is te zoeken naar ruilen die positief bijdragen aan de plandoelen en die flankerend kunnen zijn voor landbouw om zo te komen tot een win-win voor beide partijen.
- Inzetten op individuele begeleiding van bedrijven is zinvol. Uit de gesprekken met de betrokken landbouwers blijkt dat het voor hen niet eenvoudig is om een juist zicht te krijgen op wat hen boven het hoofd hangt en wat daarvan de achtergrond, context en mogelijke gevolgen voor hun bedrijfsvoering zijn. Het gaat veelal over uitvoering van aspecten van specifiek beleid uit andere sectoren waar landbouwers doorgaans niet mee geconfronteerd worden. Herhaaldelijk werden hierover vragen gesteld. Daarop ingaan lag niet in de scope van het PDPO-project, maar was vaak nodig om te komen tot wat wel relevant was voor dit project. Het illustreert dat individuele begeleiding van bedrijven zinvol is. Het valt te bekijken of dit al dan niet een rol is die kan opgenomen worden door het eerder aangehaalde vast aanspreekpunt (soort van procesbegeleider). Het moet in elk geval gebeuren door iemand die voldoende dicht zit bij waar over de voortgang van processen wordt gesproken/beslist zodat de informatie correct en actueel is. Wat noodzakelijk is om effectief van meerwaarde te zijn.
- Fasering i.f.v. bedrijfsvisie en -strategie als flankerende maatregel. Betrokken landbouwers geven aan dat een afstemming van de gebiedsprocessen met hun huidige en eventueel aangepaste bedrijfsvisie en -strategie een waardevolle flankerende maatregel zou zijn. Veelal is dit te realiseren via fasering, zonder de doelen voor natuur, landschap of water op de lange baan te schuiven. Het geeft hen de mogelijkheid om hun bedrijfsvoering ook af te stemmen op de gewijzigde situatie. Het is een aanbeveling hier maximaal op in te zetten.
- Aandacht voor flankerend beleid in gebied met pachtgronden. Bij pachtgronden als landbouwer opteren voor ruilgrond als vorm van flankerend beleid, is niet evident. Dit betekent immers dat men zich in moet kopen in een eventuele ruilgrond. Dit brengt zware financiële consequenties met zich mee, waardoor dit geen optie is voor betrokken bedrijven hoewel nochtans ruilgrond de beste optie zou zijn in kader van de bedrijfsvoering. Het is aan te bevelen hier een goede flankerende maatregel te zoeken zodat ook deze bedrijven beroep kunnen doen op grondenruil als flankerende maatregel om zo structurele aantasting van hun bedrijfsvoering en inkomen te vermijden. Zoniet is de nochtans zeer waardevolle maatregel van grondenruil uit het flankerend beleid in een gebied met veel pachtgronden ontoereikend.
- Verschillende grondenbanken actief in eenzelfde gebied. In het gebied Graafweide-Schupleer, maar ook ruimer, zijn verschillende regionale grondenbanken actief, zij het met verschillende modaliteiten. In de grondenbank van Sigma zitten extra stimuli, waardoor deze grondenbank in concurrentie gaat met de grondenbank voor IHD (die geen financiële stimuli bevat). Het strekt tot aanbeveling dat de modaliteiten van de verschillende grondenbanken gelijk en maximaal zijn en dat er geen onderlinge concurrentie is tussen de verschillende grondenbanken. Voor betrokken landbouwers maakt het immers niet uit waarvoor ze hun gronden verliezen, enkel dat er een flankerende grondenbank is die mogelijk een oplossing kan bieden voor een eventueel grondverlies. Een aanbeveling is te onderzoeken of en op welke manier een Vlaamse grondenbank een oplossing kan bieden aan de gestelde problemen (cf. VLM, Buitenkans, Magazine over het Platteland vandaag en morgen, 4 (2014) 1 (juni), blz 14-

16).

- Aanbevelingen m.b.t. communicatie
 - *Betere communicatie heeft voordelen voor iedereen. Doorheen het project moesten we vaststellen dat er een aantal belangrijke aandachtspunten zijn op het vlak van communicatie en dat – ondanks de aandacht ervoor en de geleverde inspanningen – er nog een aantal verbeterpunten zijn. We wezen eerder al op de noodzaak om de communicatie naar geïmpacteerde landbouwbedrijven te vervroegen en op een zo danige manier te doen dat betrokken landbouwers op eenzelfde en voldoende niveau geïnformeerd zijn. Ook de omgekeerde beweging – input vanuit betrokken landbouwers naar procesactoren – gebeurt best zo vroeg mogelijk om een vlotter procesverloop te mogen ervaren. Een belangrijk aandachtspunt hierbij is wie welke boodschap brengt. De door de landbouwers als negatief ervaren boodschap dient te worden gebracht door de initiatiefnemende of trekkende/coördinerende overheidsdienst. Wanneer er in het proces een vertrouwenspersoon voorzien is, moet deze elke keer ontzien worden van het brengen van ‘negatieve’ boodschappen of boodschappen die het leggen van een vertrouwensband bemoeilijken. Een betere communicatie betekent ook dat er frequenter en voldoende inhoudelijk en concreet tussentijds moet gecommuniceerd worden vanuit de betrokken overheidsdiensten over de gang van zaken in de lopende processen.*

2.3 Grondverwervingen

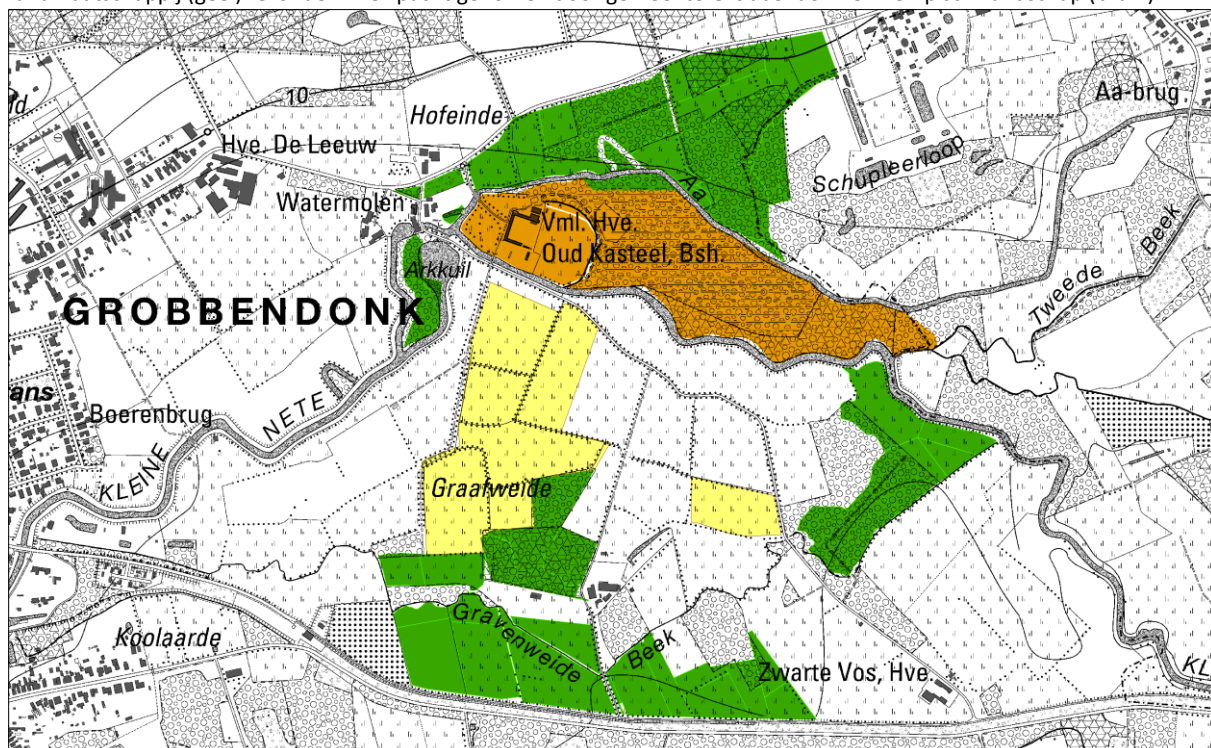
Eén van de landeigenaren in het gebied Graafweide-Schupleer bood in de loop van het proces een aanzienlijke oppervlakte grond te koop aan. Het ging om gronden die in het voorkeursscenario zowel agrarische als natuurbestemming zouden krijgen. Vanuit de coördinatieopdracht Kleine Nete werd cfr. de beslissing van de Vlaamse Regering van 4 april 2014 gewerkt aan een afgestemd aankoopvoorstel. Concreet werd een aankoopconsortium gevormd waarbij de Vlaamse Landmaatschappij de gronden die in het voorkeursscenario een agrarische bestemming behouden kocht en Natuurpunt de gronden met een natuurbestemming (actueel en toekomstig). Een verkoopovereenkomst werd ondertekend op 22 februari 2017, de akte werd getekend op 30 augustus 2017. VLM kocht 12 ha⁸ en Natuurpunt 93 ha (waarvan 34 ha in het gebied Graafweide-Schupleer).

Met de verwerving van de gronden die in het voorkeursscenario hun landbouwbestemming behouden kan invulling gegeven worden aan het flankerend beleid voor de landbouw. De aankoop door VLM kan voor de landbouwers in het gebied immers een stabiliserende factor zijn. Omdat een aantal landbouwers getroffen worden door meerdere projecten in de vallei van de Kleine Nete (Sigmaplan, Natura 2000...) en gronden pachten, is het aankopen van gronden voor deze bedrijven financieel niet altijd mogelijk. Een aankoop door VLM die de gronden tijdelijk in eigendom neemt, kan dan oplossing bieden. De gronden die VLM verwerft waar mogelijk ook in gezet worden voor ruiloperaties in het gebied als onderdeel van het flankerend beleid.

Voor de kasteelhoeve van Grobbendonk en de aansluitende gronden tussen Kleine Nete en Aa sloot de gemeente Grobbendonk en Kempisch Landschap een erfpachtovereenkomst. Via permanent overleg wordt de visieontwikkeling en het beheer van de site in erfpacht afgestemd op de ontwikkelingen in het gebied Graafweide-Schupleer.

⁸ Voor 4 van de 16 ha die VLM wenste aan te kopen, paste de pachter zijn voorkeepsrecht toe.

Figuur 4. Grondverervingen in het gebied Graafweide-Schupleer in 2017: aankoop door Natuurpunt (groen) en Vlaamse Landmaatschappij (geel). Gronden in erfpacht genomen door gemeente Grobbendonk en Kempisch Landschap (bruin).

2.4 Afstemming werking grondenbanken in het gebied

De Vlaamse regering gaf op 23 december 2016 opdracht aan VLM om in overleg met ANB en de Vlaamse Waterweg te onderzoeken hoe de werking van de projectgebonden grondenbanken kan afgestemd worden.

In de omgeving van de Kleine Nete zijn er momenteel twee lokale grondenbanken actief die door de VLM worden uitgeoefend. Deze grondenbanken beogen allemaal de verwerving van landbouwgronden:

- de lokale grondenbank Sigmaplan (partner ANB): aankoop van gronden in projectgebieden van het geactualiseerd Sigmaplan. Gezien het belang en de omvang van het geactualiseerd Sigmaplan heeft de regering beslist om een uitgebreid flankerend beleid bij deze grondenbank te activeren. Het zoekgebied betreft de gemeenten rondom de projectperimeters. In het Kleine Nete gebied zijn dit Lier, Duffel, Nijlen, Grobbendonk, Berlaar, Ranst, Herenthout, Boechout, Vorselaar en Zandhoven.
- De lokale grondenbank flankerend beleid IHD PAS: aankoop van ruilgronden om gronden gelegen in IHD-gebieden uit te ruilen. Bij deze grondenbank is er geen flankerend beleid geactiveerd. Het zoekgebied is Vlaanderen.

Naast de lokale grondenbank lopen er in de ruime omgeving nog andere aankoopinitiatieven van overheden en Natuurpunt (zie hoger). Zo heeft de VLM in 2017 ca. 12 ha verpachte landbouwgronden in het gebied Graafweide-Schupleer verworven met de middelen van de Vlaamse Grondenbank (zie hoger). VLM heeft in dit dossier de gronden in landbouwgebruik en met een duurzame landbouwbestemming aangekocht. Gezien de pachtsituatie was dit een uitzonderlijke aankoop voor de VLM en de facto een vorm van flankerend beleid.

Afstemming lokale grondenbanken en aankoopinitiatieven

De afstemming tussen de bestaande grondenbanken en eventuele bijkomende nieuwe grondenbanken wordt bemoeilijkt door het onevenwicht in vergoeding die de eigenaar en gebruiker kunnen ontvangen ten gevolge van het flankerend beleid. Een eigenaar en een gebruiker zal steeds een financieel gunstigere verkoopovereenkomst kunnen afsluiten in kader van de lokale grondenbank Sigmaplan. Dit probleem stelt zich niet zozeer in de projectgebieden aangezien er met de grondenbank Sigmaplan geen gronden zullen

aangekocht worden waarop er een inrichtingsvisie van een andere overheid bestaat. Voor de aankoop van ruilgrond in zoekgebied stelt dit probleem zich echter wel. Enkel indien de grond niet geschikt is als ruilgrond voor de lokale grondenbank Sigmaplan of als de jaarlijks beschikbare financiële middelen van deze grondenbank uitgeput zijn, kan er aangekocht worden in kader van een andere grondenbank.

Aangezien er in kader van de lokale grondenbank Sigmaplan reeds een aanzienlijke oppervlakte aan ruilgronden is gekocht, wordt er in deze grondenbank aanbiedingen steeds kritischer geëvalueerd en bijgevolg worden er ook minder gronden verworven. Dit opent mogelijkheden voor de lokale grondenbank IHD PAS.

Ook ruilgronden die verworven zijn op het budget van de lokale grondenbank Sigmaplan maar waarin uiteindelijk geen interesse bestaat van getroffen eigenaars of gebruikers, kunnen overgeboekt worden naar andere lokale grondenbanken, bij voorkeur een grondenbank van dezelfde opdrachtgever, wat voor Graafweide Schupleer alvast een mogelijkheid is.

Conclusie

Wat de verwerving van ruilgronden betreft, is het niet mogelijk om deelgebieden voor elke grondenbank af te bakenen. De lokale grondenbank Sigmaplan domineert daar de andere grondenbanken door middel van het flankerend beleid maar aangezien de nood aan ruilgrond in deze grondenbank steeds kleiner wordt, kunnen er steeds meer ruilgronden aangekocht worden op de IHD grondenbank.

2.5 Strategisch project Veerkracht in de vallei van de Kleine Nete

Samen met de lokale besturen en middenveldorganisaties is in 2015 een intentieverklaring opgesteld voor een permanent gebiedsgericht samenwerkingsverband in de vallei van de Kleine Nete, waarbij de verschillende ruimtelijke initiatieven in de vallei verder op elkaar af te stemmen en actief te zoeken naar mogelijke synergieën en samenwerking. Medio 2016 vonden een aantal werkateliers met de partners plaats om de mogelijke opportuniteiten voor samenwerking en synergieën vanuit een meer geïntegreerde benadering te detecteren, wat resulteerde in een kansenrapport.

Het gebied Graafweide-Schupleer werd in het kansenrapport naar voorgeschoven als mogelijk hefboomproject waarbij naast de realisatie van de natte natuurkern gelijktijdig werk gemaakt wordt van bv. het behoud en versterken van landschaps- en erfgoedwaarden in het gebied, de toeristisch-recreatieve ontsluiting van het gebied. Op die manier kan de initiële sectorale opgave om een natte natuurkern te realiseren verbreed worden naar een geïntegreerd gebiedsgericht project waarbij de verschillende openruimtefuncties in hun onderlinge samenhang verder ontwikkeld worden (natuurontwikkeling, duurzame landbouwontwikkeling, toeristisch-recreatieve ontwikkeling, erfgoed- en landschapsbeheer, waterbeheer).

Op basis van de ideeën uit het kansenrapport diende het Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete namens de verschillende besturen en organisaties actief in de vallei van de Kleine Nete in 2017 een aanvraag tot erkenning en subsidiëring als strategisch project in uitvoering van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen in. Het gebied Graafweide-Schupleer is als één van de zes hefboomprojecten in het gebied opgenomen. Minister Schauvliege keurde eind 2017 de erkenning van het strategisch project 'Veerkracht in de vallei van de Kleine Nete' goed. In april 2018 ging een voltijdse projectcoördinator aan de slag met als opdracht om de verschillende hefboomprojecten verder vorm te geven en uit te voeren.

2.6 Opmaak inrichtingsvisie Graafweide-Schupleer

Gelijktijdig met erkenning als strategisch project stelde het Departement Omgeving eind 2017 een ontwerp bureau (LAMA landscape architects i.s.m. Driekwartgroen) aan om de intenties voor een geïntegreerde en gebiedsgericht project Graafweide-Schupleer verder te concretiseren in een concreet voorstel van inrichtingsplan voor het gebied. Via een participatief traject met de betrokken gemeenten en actoren worden de verschillende resultaten en inzichten van o.a. de ecohydrologische studie en het PDPO-project nu verder vertaald naar een voorstel van inrichtingsvisie waarbij tot op perceelsniveau verder uitgewerkt wordt hoe de natuur- en landbouwgebieden uit het voorkeursscenario concreet ingericht en beheerd zouden kunnen worden.

De opmaak van deze inrichtingsvisie startte begin 2018 en zal eind 2018 afgewerkt zijn. Deze inrichtingsvisie zal voor de verschillende partners in het gebied het kader moeten bieden voor verdere afspraken omtrent

inrichting en beheer en de in te zetten inrichtingsinstrumenten (i.c. inzet natuurinrichting, opmaak beheerplannen).

In het voorjaar van 2018 werd de analysefase afgerond en op 2 mei 2018 vond een eerste workshop met de partners plaats in functie van de verdere uitwerking van de inrichtingsvisie.

2.7 Opmaak geïntegreerd natuur- en erfgoedbeheerplan Kasteelhoeve en watermolen Grobbendonk

De beschermde erfgoedsite met de kasteelhoeve en watermolen van Grobbendonk is een specifieke plek binnen het gebied Graafweide-Schupleer. In 2015 sloten de gemeente Grobbendonk en Kempens Landschap een erfpachtovereenkomst met eigenaar graaf Ghislain d'Ursel voor de kasteelhoeve en 14 ha bijhorende gronden.

Kempens Landschap en de gemeente Grobbendonk hebben samen de ambitie om op het domein van “het kasteel van Grobbendonk” een sterk kwalitatief en exemplarisch project te realiseren dat zich onderscheidt van andere projecten in de omgeving. Daarbij zijn de lokale gedragenheid en de economische realiteitszin de belangrijkste uitgangspunten. Doelstelling van de beide partners is om het gebied binnen enkele jaren aan te kopen, waarna de restauratie kan starten en de herbestemming kan worden opgenomen. Ook de inrichtingswerken van het groendomein en de grootschalige beheerwerken zullen dan plaatsvinden. De toekomst van de site van de kasteelhoeve zal gericht zijn op de openstelling voor het publiek, het behoud en de verdere ontwikkeling van de natuur- en erfgoedwaarden, en het realiseren van een nieuwe functie in het gebouwenpatrimonium met respect voor de draagkracht en de waarden van het domein maar met een economische return naar de eigenaars toe. Zonder die economische return kan het onderhoud van het erfgoed immers niet blijvend opgenomen worden. Er zal ook ruimte worden geboden aan natuur en er zullen zones worden voorbehouden voor de natuur om zich te ontwikkelen.

Om deze doelstellingen te concretiseren start Kempisch Landschap i.s.m. de gemeenten Grobbendonk en Natuurpunt in 2018 met de opmaak van een ‘geïntegreerd natuur- en erfgoedbeheerplan’ voor deze site, dat zowel het erfgoed- als natuurbeheer moet uitwerken. Het opmaak van dat beheerplan omvat o.a. een herbestemmingsonderzoek voor de kasteelhoeve (potentie- en haalbaarheidsonderzoek), een gedetailleerde inventarisatie van de ecologische en erfgoedwaarden, het formuleren van een visie op de ontwikkeling en het beheer van de site voor de komende 20 jaar én een concreet actieplan met de te nemen beheersmaatregelen.

Het geïntegreerd beheerplan voor de site van de kasteelhoeve zal in sterke onderlinge samenhang en wisselwerking met de inrichtingsvisie voor het ruimere gebied Graafweide-Schupleer tot stand komen.

Plan van aanpak Graafweide-Schupleer

3 Verantwoording bijsturen voorkeursscenario

Zowel op basis van de inzichten van de ecohydrologische studie als uit het PDPO-project met de betrokken landbouwers worden een beperkt aantal wijzigingen aan het voorkeursscenario voorgesteld. Op basis van een verdere afweging van de verschillende inzichten, wordt een voorstel tot bijgesteld voorkeursscenario voor goedkeuring voorgelegd aan de partners.

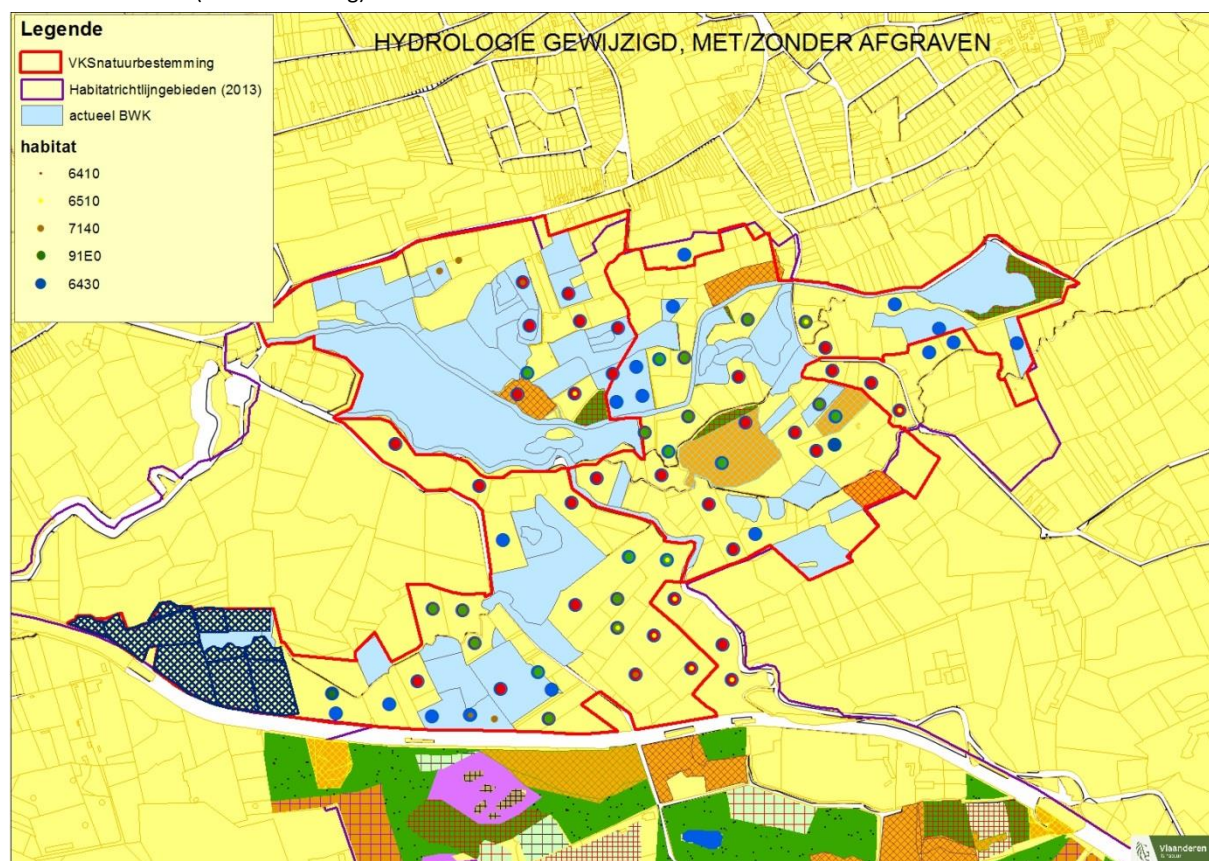
3.1 Voorstellen op basis van de conclusies van de ecohydrologische studie

Het Agentschap voor Natuur en Bos kreeg van de Vlaamse Regering in 2014 de opdracht om een ecohydrologische studie voor het gebied Graafweide-Schupleer uit te voeren. De regering besliste tegelijk dat *“indien tijdens de opmaak van het plan van aanpak of op basis van de ecohydrologische resultaten zou blijken dat bijstellingen aan het voorkeursscenario nodig of nuttig zijn, die doorgevoerd zullen worden in het voorontwerp RUP indien de doelstelling om een natte natuurkern van ca. 150 ha met maximale IHD-invulling te realiseren en daarvoor ca. 100 ha bijkomend natuurgebied af te bakenen niet in het gedrang wordt gebracht”*.

In de ecohydrologische studie (zie hoger) is per perceel nagegaan wat de effectieve potenties voor het realiseren van de verschillende habitats zijn op basis van een combinatie van een grond- en oppervlaktewatermodellering en de nutriëntentoestand. Daarvoor werd het bodem- en oppervlaktewater gemonitord en werden er bodemstalen genomen om de nutriëntentoestand per perceel te bepalen.

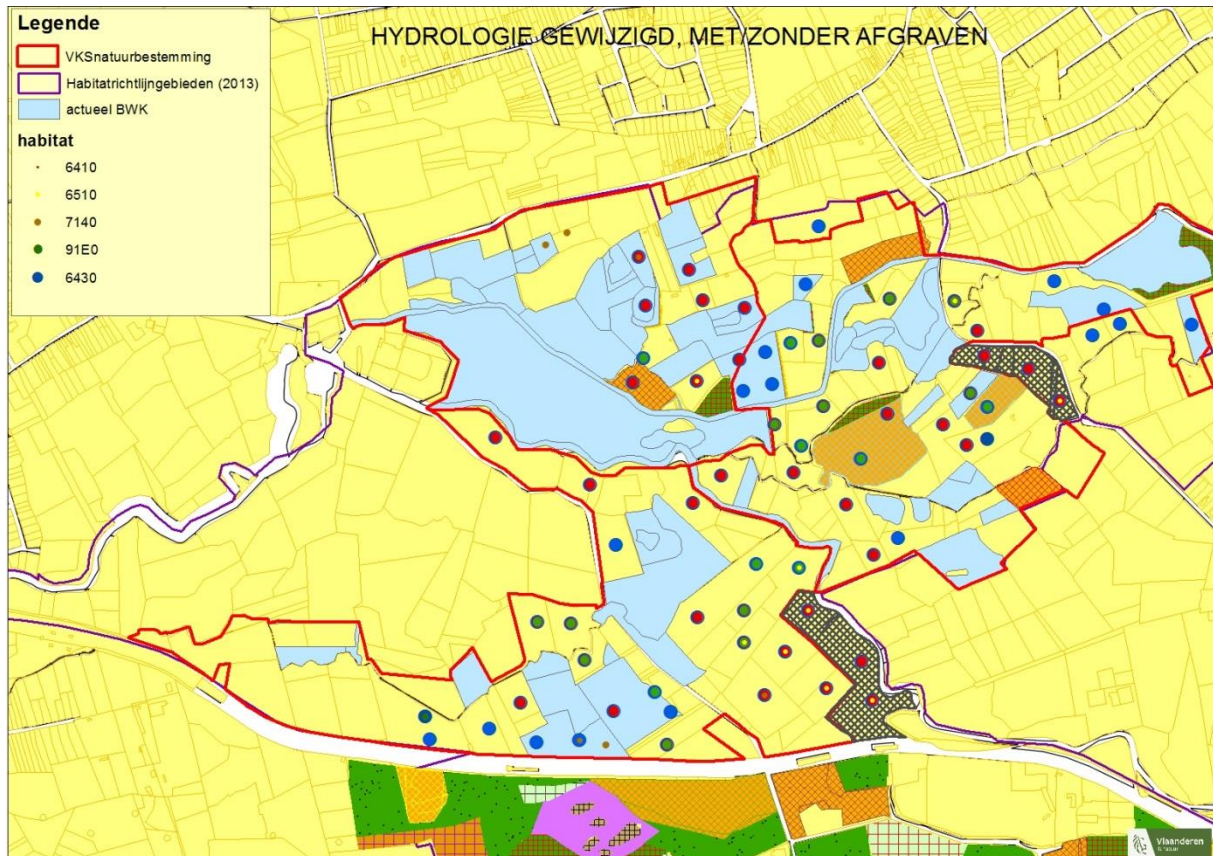
Uit de studie blijkt dat een aantal percelen in het westen van het gebied langs de Gravenweidebeek in het voorkeursscenario een natuurbestemming krijgen maar hydrologisch en naar nutriëntentoestand ongeschikt zijn om Europese habitattypes op te realiseren. Het gaat om de blauwgearceerde percelen (8,3 ha) op onderstaande kaart.

Figuur 6. Percelen zonder potenties voor Europese habitattypes die een groene bestemming krijgen in het voorkeursscenario (blauwe arcering)

Een aantal percelen die momenteel in het voorkeursscenario een agrarische bestemming krijgen maar onmiddellijk aansluiten op het voorgenomen natuurgebied, blijken uit het onderzoek wél geschikt om de Europese habitattypes op te realiseren. Het gaat om de grijs gearceerde percelen (5,7 ha) op onderstaande kaart.

Figuur 7. Percelen zonder groene bestemming in het voorkeursscenario met potenties voor realisatie Europese habitattypes

Gezien hun ligging stroomopwaarts de natuurgebieden is er vanop deze percelen een grote invloed door instroming van nutriënten in het beoogde natuurgebied. Indien deze percelen hun agrarische bestemming behouden en de nutriëntentoevoer ongewijzigd blijft, heeft dit een ongunstige invloed op het behoud en de ontwikkeling van de habitats in het Natura 2000-gebied en hypothekeert dat de realisatie van de natuurdoelen in het natuurgebied. Het bereiken van de lokale goede staat van instandhouding van de te ontwikkelen Europese habitattypes is dan wellicht niet mogelijk.

Voorstel van bijsturing

Op basis van de resultaten van de ecohydrologische studie stelt het Agentschap voor Natuur en Bos bijgevolg voor om een beperkte bijsturing van het voorkeursscenario door te voeren waarbij de percelen die géén potentie voor de specifieke doelhabitats van het SBZ hebben een agrarische bestemming krijgen 'geruild' worden met percelen die potentie hebben voor deze habitats.

Door dit voorstel wordt de totale nutriënteninvloed door instroming in het gebied verkleind, omdat percelen in het oosten een grote invloed hebben en in dit voorstel uit landbouwgebruik gaan. Zo wordt de gevraagde goede staat van instandhouding meer realistisch. Daartegenover staat dat voorgesteld wordt om een vergelijkbare oppervlakte natuurgebied niet op te nemen in het voorkeursscenario, waarbij binnen de marges van de beslissing van de Vlaamse regering over het voorkeursscenario wordt gebleven en de natte natuurkern van ca. 150 ha zoals opgenomen in het goedgekeurde IHD-besluit wordt gerealiseerd. De percelen zonder potenties voor natuurontwikkeling sluiten ruimtelijk-functioneel goed aan bij de aangrenzende landbouwgebieden en hebben een minimale invloed door nutriënteninstroom naar het natuurgebied omdat ze stroomafwaarts langs de Gravenweidebeek liggen zodat de voorgestelde bijsturing ook een verbetering van de ruimtelijke samenhang van de natuurlijke en agrarische structuur inhoudt. De impact van de

natuurontwikkeling verkleint door deze wijziging voor de twee betrokken landbouwbedrijven die deze gronden gebruiken.

Door de voorgestelde wijziging kunnen er in dit gebied 5,7 ha bijkomende Europese natuurdoelen effectief worden gerealiseerd. Zo kan er tot een maximale invulling van de natte natuurkern met Europese habitats gekomen worden en wordt het principe van zuinig ruimtegebruik zoveel mogelijk ingevuld. Bovendien zal er ook minder nutriënteninstroming in het natuurgebied zijn waardoor het behalen van de goede staat van instandhouding van de habitattypes veel realistischer is.

De zone die van natuurgebied naar agrarisch gebied met ecologisch belang gaat, is 8,3 ha groot waarvan 6,8 ha effectief in landbouwgebruik is (1,5 ha is niet in effectief landbouwgebruik). Globaal blijft de verhouding landbouw/natuur dus met de bijsturing grosso modo gelijk, weliswaar met dien verstande dat er 2,5 ha minder natuurgebied en meer agrarisch gebied als bestemming voorzien wordt en netto 1,1 ha minder cultuurgrond (effectief in gebruik door landbouw) in natuurgebied komt te liggen.

Verschuivingen landbouwimpact

Wat betreft het actuele landbouwgebruik betreft zijn er vier landbouwbedrijven waarvoor de situatie door de voorgestelde bijsturing zal veranderen. Voor twee bedrijven betekent het dat ze minder gronden in natuurgebied krijgen en er dus minder effecten op bedrijfsniveau zijn. Voor de twee andere bedrijven betekent het dat ze meer gronden in natuurgebied krijgen en er dus een grote impact op bedrijfsniveau is.

- De percelen waarvoor voorgesteld wordt ze (bijkomend) op te nemen als natuurgebied in plaats van als agrarisch gebied met ecologisch waarde liggen langs de Dijkbaan (tussen Tweede en Derde Beek, 2 ha) en langs de Kleine Nete (aansluitend op militair domein/Troon; 3,7 ha). Ze zijn momenteel effectief in landbouwgebruik door twee landbouwbedrijven. Het gaat om effectief overstromingsgevoelige percelen.
 - De percelen in het zuiden (gemeente Grobbendonk) worden als maïsakker bewerkt. Deze percelen zijn echter zeer nat en de maïs kan jaarlijks slecht zeer moeilijk tot niet geoogst worden. Volgens de resultaten van de ecohydrologische studie is het mogelijk om op deze percelen het habitatype 6510 (laaggelegen schraal hooiland) te realiseren. In het hele gebied zijn er buiten deze percelen onvoldoende mogelijkheden om 12 ha van dit habitatype te realiseren. Door deze percelen een natuurbestemming te geven en er samen met enkele aangrenzende percelen het habitatype 6510 te ontwikkelen kan hier een aaneengesloten oppervlakte van dit habitatype worden gerealiseerd van ongeveer 10 ha. De percelen zijn eveneens geschikt om de habitatypes 6430 (ruigte) en 6410 te realiseren. Het landbouwbedrijf dat deze percelen gebruikt, gebruikt ook de aangrenzende percelen die reeds in het voorkeursscenario opgenomen waren in het natuurgebied (10 ha). Door deze bijsturing vergroot de impact voor dit bedrijf en zal er in totaal ca. 14 ha in het natuurgebied komen liggen, wat de opgave voor het uitwerken van een specifiek flankerend beleid voor dit bedrijf verzwakt. Het gaat om een bedrijf waarvan de bedrijfszetel in Nijlen gelegen is, dus niet in de onmiddellijke omgeving van het gebied, waardoor een volledige uitruil van dit bedrijf uit het gebied wellicht zinvoller is dan nog met enkele percelen over te blijven in het gebied. In het kader van het PDPO-project gaf het bedrijf aan geïnteresseerd te zijn in ruilgronden dicht bij de bedrijfszetel in Nijlen.
 - De noordelijk gelegen percelen (in gemeente Vorselaar) zijn momenteel in landbouwgebruik als grasland (ca. 2 ha). Volgens de resultaten van de ecohydrologische studie is het mogelijk om op deze percelen het habitatype 6410 (veldrusgrasland) te realiseren. In het hele gebied zijn er buiten deze percelen onvoldoende mogelijkheden om 9 ha van dit habitatype te realiseren. Door deze percelen een groene bestemming te geven en er samen met enkele aangrenzende percelen het habitatype 6410 te ontwikkelen kan hier een aaneengesloten oppervlakte van dit habitatype worden gerealiseerd van 6 ha. De percelen zijn eveneens geschikt om de habitatypes 6510 en 6430 te ontwikkelen. Deze percelen worden gebruikt door een landbouwbedrijf dat in het voorkeursscenario reeds met ca. 8 ha gronden in het natuurgebied komt te liggen. Door deze bijsturing vergroot de impact voor dit bedrijf en zal er in totaal ca. 10 ha in natuurgebied komen te liggen wat de opgave voor het uitwerken van een specifiek flankerend beleid voor dit bedrijf verzwakt. In het kader van het PDPO-project

gaf het bedrijf aan dat deze gronden belangrijk zijn binnen de bedrijfsvoering. Voor het bedrijf moet een globale oplossing op maat uitgewerkt worden binnen het flankerend beleid (fasering, ruilen, vergoedingen...)

- De percelen waarvoor voorgesteld wordt ze op te nemen als agrarisch gebied met ecologische waarde in plaats van als natuurgebied blijken ongeschikt om Europese habitattypes op te realiseren omdat uit de chemische analyses van de bodemstalen blijkt dat de aanwezige nutriëntenlast in de bodem te hoog is. Eén van deze percelen is momenteel niet in landbouwgebruik. Alle andere percelen worden momenteel door twee landbouwers gebruikt als grasland.
 - Eén landbouwbedrijf gebruikt 5,2 ha in deze zone. Door de bijsturing vermindert de impact op dit bedrijf. De oppervlakte in natuurgebied vermindert voor dit bedrijf van ca. 8,2 ha naar 3 ha.
 - Eén landbouwbedrijf gebruikt 1,6 ha in deze zone. Door de bijsturing vermindert de impact op dit bedrijf. De oppervlakte in natuurgebied vermindert van 4,8 ha naar 3,2 ha. Het bedrijf kreeg in het voorkeurscenario ook reeds ca. 6 ha gronden van natuurgebied omgezet naar agrarisch.
 - Eén perceel van 1,5 ha is momenteel niet in landbouwgebruik (recent gerooide populierenaanplant).
 - Natuurpunt is sinds 2017 eigenaar van 4,7 ha in deze zone die effectief in landbouwgebruik is. De aankoop paste het oorspronkelijke voorkeurscenario dat hier een natuurbestemming voorzag. Natuurpunt engageert zich om deze percelen als gevolg van het gewijzigd voorkeurscenario niet in te zetten voor natuurontwikkeling, maar in te zetten in kader van flankerend beleid (bv. ruiloperaties met landbouwers in het natuurgebied).

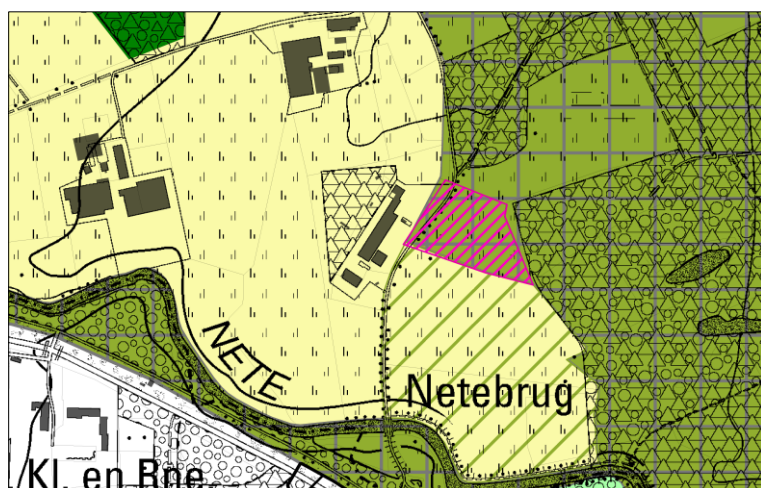
3.2 Voorstellen op basis van het PDPO-project

Uit het begeleidingstraject met de betrokken landbouwers zijn eveneens een aantal vragen of voorstellen gekomen voor bijsturing aan het voorkeurscenario.

Het betreft vragen omtrent het landbouwgebruik van percelen die thans bestemd zijn op het gewestplan als bosgebied buiten SBZ-H ten noorden van de weg Grobbendonk-Vorselaar. In het voorkeurscenario is het behoud van de bosbestemming aangegeven. Binnen de gewestplanbestemming bosgebied gelden de algemene bemestingsnormen. Het mestdecreet bepaalt echter dat indien de bestemming bosgebied hernomen wordt in het gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan op deze percelen nulbemesting van toepassing wordt. Voorgesteld wordt dit bosgebied niet op te nemen in het ruimtelijk uitvoeringsplan en het gewestplan met de bestemming bos voor deze zone te behouden.

Eén landbouwbedrijf waarvoor het voorkeurscenario reeds voorziet dat 4,5 ha natuurgebied (binnen VEN) omgezet wordt naar agrarisch gebied met ecologisch belang, vraagt om het aansluitend perceel (0,85 ha) ten noorden daarvan bijkomend om te zetten naar een agrarische bestemming.

Figuur 8. Vraag tot omzetten natuurgebied naar agrarisch gebied met ecologisch belang

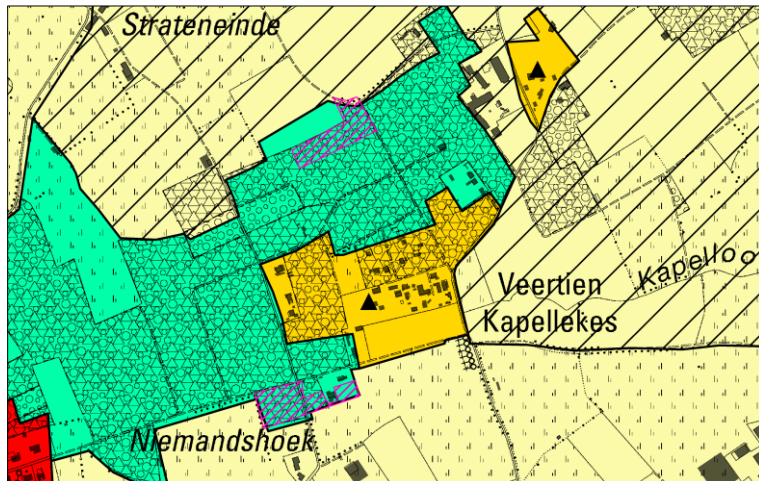
Op deze vraag kan niet worden ingegaan. Het Agentschap voor Natuur en Bos geeft aan dat het een perceel betreft waarop historisch een ven lag dat gedempt werd. In het winterhalfjaar staat de watertafel hier boven maaiveld. Ten noordoosten van dat perceel liggen meerdere waardevolle vennen. Nutriënteninspoeling vanuit het landbouwgebied naar deze vennen moet absoluut vermeden worden. Om die reden is het behoud van de natuurbestemming en het behoud van de opname van het perceel in het Vlaams Ecologisch Netwerk noodzakelijk en kan niet akkoord gegaan worden met een herbestemming naar agrarisch gebied. De realisatie de natuurbestemming op dit perceel is gewenst en zeer belangrijk als buffering naar de nog bestaande vennen. Het intensiveren van het landbouwgebruik op dit perceel zou een zeer negatieve invloed hebben op de overige vennen in het natuurgebied.

De argumentatie die in 2014 naar aanleiding van het voorkeursscenario werd opgesteld voor deze zone blijft dan ook ongewijzigd:

- Wat betreft het noordelijk perceel (796c), dat niet weerhouden werd in het voorstel voor planologische ruil kan op basis van de informatie van het ANB het volgende gesteld worden: het gaat om een 'biologisch waardevol' perceel ('soortenrijk permanent cultuurland met relictten van halfnatuurlijke graslanden' volgens biologische waarderingskaart) met een droge zandgrond op een uitloper van een duinengordel met heiden en vennen. Het bevat restanten van een groot ven dat ooit gedempt werd en dat een aantal jaren geleden gedeeltelijk hersteld werd op het aangrenzend perceel conform de doelstellingen van het goedgekeurde natuurrichtplan. Het ven is gevoelig aan externe invloeden (bemesting, verdroging) die een negatief effect hebben op de kwaliteit. Het hydrologisch systeem dient in voldoende mate gebufferd te worden door bv. heideherstel in het instroomgebied. Om die reden is het behoud van de bestemming natuurgebied voor dit perceel noodzakelijk. Een herbestemming naar agrarisch gebied kan immers leiden tot een intensivering van het landbouwgebruik (o.a. door een versoepeling van o.a. het bemestingsregime) waardoor het aangrenzend ven negatief beïnvloed kan worden.
- Wat betreft de zuidelijke percelen (770c, 777b, 776a, 775b), die opgenomen zijn om te herbestemmen naar agrarisch gebied met ecologische waarde kan op basis van de informatie van het ANB het volgende gesteld worden: deze percelen zijn lager gelegen dan het perceel 796c en liggen binnen het natuurlijk overstromingsgebied van de Kleine Nete; ze zijn op de watertoetskaarten aangeduid als 'risicozone voor overstromingen' en vormen een essentieel onderdeel van het waterbergingsgebied van de vallei. Het gaat om natte lemige zandbodems, die omwille van de ligging in overstromingsgebied minder geschikt zijn voor landbouw. In de bindende bepalingen van het natuurrichtplan is opgenomen dat in deze zone gestreefd moet worden naar 'nat en droog grasland met natte ruigten, nat en droog bos en kleine landschapselementen'. De natte graslanden kennen een natuurlijke hydrologie met een waterstand tot aan het maaiveld in de winter. De grondwaterfluctuaties zijn beperkt, zodat ook in de zomer de grondwaterstanden niet ver onder het maaiveld wegzakken. Een herbestemming naar "agrarisch gebied met ecologische waarde" kan vanuit ecologisch standpunt enkel verantwoord worden indien er voldoende garanties zijn dat het landbouwgebruik niet verder geïntensiveerd wordt, er geen terreinophogingen plaatsvinden, het waterbergend vermogen van dit valleideel bewaard blijft, de graslanden niet gedraineerd worden, de bemesting beperkt blijft en kleine landschapselementen zoals houtkanten behouden en hersteld worden. Uit het verder onderzoek en de op te maken toetsen zal moeten blijken in hoeverre dit gegarandeerd kan worden.

Daarnaast zijn er twee landbouwers die vragen om ter compensatie van het verlies aan gronden in het voorkeursscenario elders en buiten het plangebied van het RUP Kleine Nete en Aa bepaalde percelen in de nabijheid van hun bedrijfszetel te mogen ontbossen en in landbouwgebruik te nemen. Het gaat om effectief beboste percelen gelegen in bestemming bosgebied van het gewestplan ten noorden van de kern van Vorselaar (gebied Niemandshoek/Strateneinde).

Figuur 9. Vragen tot ontbossing van bosgebied door landbouwbedrijven

Op deze vragen tot herbestemming en ontbossing kan niet ingegaan worden omdat ze niet strookt met de beleidsopties op Vlaams niveau voor de gewenste bosstructuur waarbij niet alleen het behoud van de bestaande bossen maar ook het versterken van de bosstructuur via bosuitbreiding een doelstelling is. Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voorziet een toename van de oppervlakte bos- en natuurgebied en een afname van de oppervlakte agrarisch gebied, zodat een herbestemming van actueel beboste gebieden met bestemming bosgebied naar agrarisch gebied als compensatie voor agrarisch gebied dat omgezet wordt naar natuurgebied niet aan de orde is. Deze voorstellen vallen niet onder wat in het RSV begrepen wordt als planologische ruil tussen landbouw en natuur waarbij bestaande zonevreemde landbouw in groene bestemmingen in bepaalde gevallen een agrarische bestemming kan krijgen.

De voorstellen tot ontbossing hebben betrekking op bossen die zowel planologisch als juridisch beschermd zijn. Er is geen beleidsmatig kader om tot ontbossing toe laten. Het bosdecreet voorziet een principieel verbod tot ontbossen, waarop slechts vier uitzonderingen bestaan:

- ontbossing met het oog op handelingen van algemeen belang;
- ontbossing of verkaveling in zones met de bestemmingen woongebied of industriegebied in de ruime zin en zones die hiermee gelijk te stellen zijn;
- ontbossing van de uitvoerbare delen in een niet-vervallen vergunde verkaveling;
- ontbossing in functie van vastgestelde natuurdoelen op voorwaarde dat de ontbossing is opgenomen in een goedgekeurd beheerplan

De voorstellen tot ontbossing voldoen aan geen van deze uitzonderingen. De voorgestelde percelen liggen allemaal in bosgebied volgens het gewestplan, in een samenhangend boscomplex. Het was bij opmaak van de gewestplannen reeds de intentie van de overheid om deze bossen te behouden en te beschermen. Er kan dan ook geen gunstig gevolg gegeven worden aan deze vragen tot ontbossing en finaal toekennen van een agrarische bestemming gezien het gewijzigd bosgebruik.

3.3 Afgewogen voorstel van bijsturing voorkeursscenario

Op basis van bovenstaande inzichten wordt voorgesteld het voorkeursscenario Graafweide-Schupleer als volgt bij te sturen:

- zone Gravenweidebeek opnemen als agrarisch gebied met ecologische waarde i.p.v. als natuurgebied
- zone Dijkbaan en Kleine Nete opnemen als natuurgebied met overdruk grote eenheid natuur i.p.v. als agrarisch gebied met ecologische waarde
- bosgebied Hofeinde niet opnemen in het ruimtelijk uitvoeringsplan, behoud gewestplanbestemming bosgebied.

Bijkomend worden op basis van het verder onderzoek ter voorbereiding van de opmaak van het gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan volgende verfijningen of detailwijzigingen doorgevoerd:

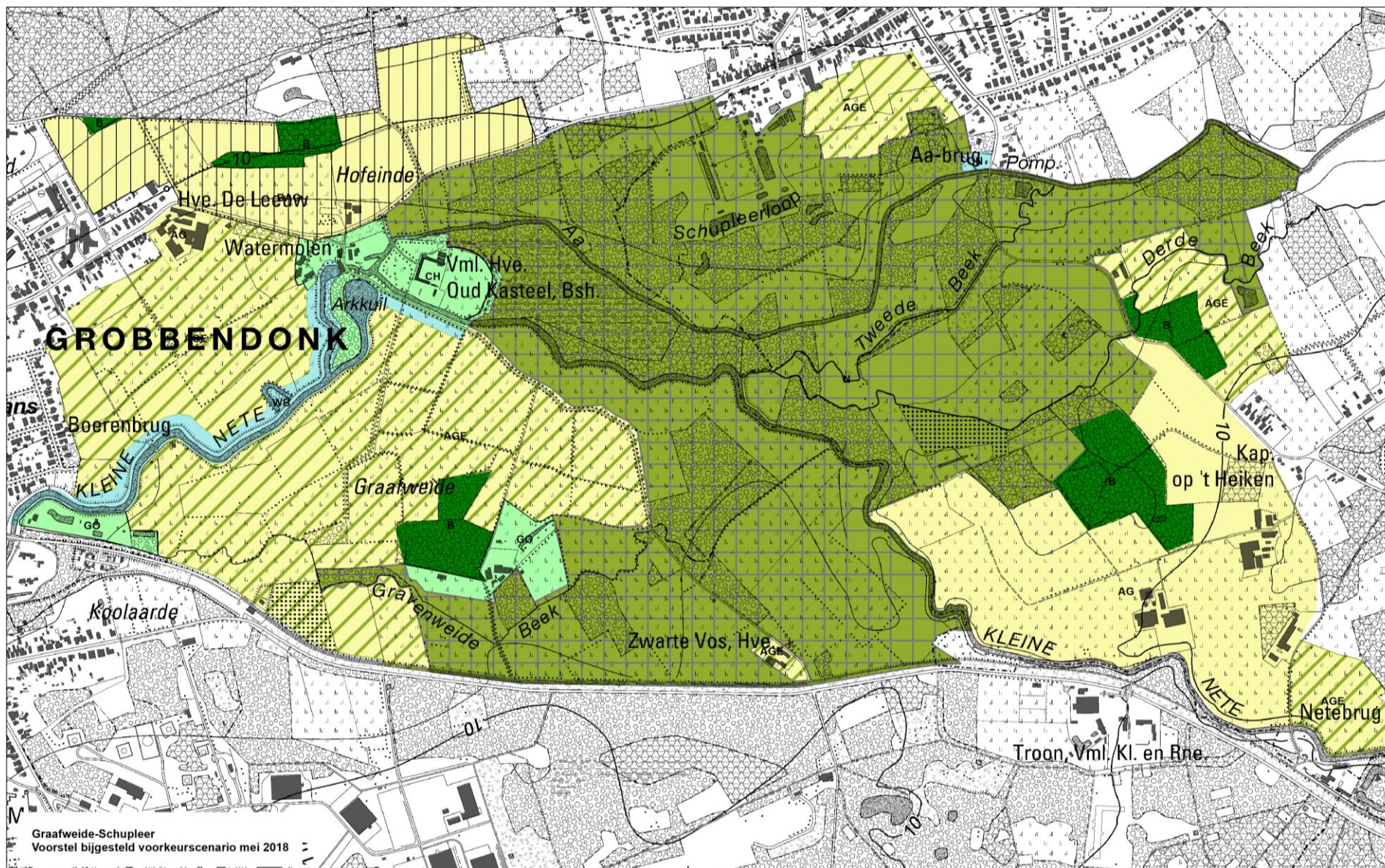
- Grenscorrectie zone voor openbare nutsvoorzieningen Aquafin Dijkbaan, Vorselaar. Het gaat om een beperkte uitbreiding van de zone voor openbaar nut in functie van de aanleg van een bergingsbekken langs de Aa.
- Differentiatie van het agrarisch gebied Hofeinde als bouwvrij agrarisch gebied. Het gaat om een open en onbebouwd landbouwgebied dat een openruimteverbinding vormt tussen het Molenbos en de vallei van Kleine Nete waarvoor het aangewezen is het bouwvrij karakter te vrijwaren.
- Grenscorrecties aan het agrarisch gebied Hofeinde ter hoogte van de bebouwing van Grobbendonk waarbij niet-agrarische bebouwing (o.a. watertoren) uit het plan gelaten wordt.
- Grenscorrecties waarbij de grenzen van de natuur- en landbouwgebieden afgestemd worden op de begrenzing van het gemeentelijk ruimtelijk uitvoeringsplan voor de dorpskern van Vorselaar dat ondertussen van kracht is.

Het bijgestuurd voorkeursscenario zal als basis dienen voor het planvoornemen dat in de startnota voor het gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan Vallei van de Kleine Nete en Aa opgenomen wordt. Naar aanleiding van de inspraakreacties, inzichten vanuit verder onderzoek (bv. inrichtingsstudie Graafweide-Schupleer, opmaak geïntegreerd beheerplan kasteelhoeve en watermolen) of de planmilieueffectrapportage bij het ruimtelijk uitvoeringsplan blijft het mogelijk om tijdens het planproces voor het ruimtelijk uitvoeringsplan bijstellingen of verfijningen door te voeren op voorwaarde dat het bereikte evenwicht tussen de natuurlijke en agrarische structuur voor wat betreft de realisatie van de natte natuurkern van ca. 150 ha behouden blijft.

Mogelijke elementen die daarbij nog aan bod kunnen komen zijn o.a:

- Randvoorwaarden of milderende maatregelen die voortvloeien uit de planmilieueffectrapportage en passende beoordeling.
- De opties voor het gemengd openruimtegebied langs de Kleine Nete aansluitend bij de kern van Grobbendonk in relatie tot het overstromingsgevoelig karakter van het gebied.
- De (her)inrichting van de verkeersinfrastructuur n.a.v. aanleg riolering en aanpak parkeren en verkeersafwikkelingen langs de baan Grobbendonk-Vorselaar i.f.v. de ruimtelijke ontwikkelingen op de site van de kasteelhoeve.

Figuur 10. Bijgestuurd voorkeurscenario 2018

4 Verantwoording vraag naar inzet instrument Natuurinrichting

Om de voorgenomen natte natuurkern binnen de bestemmingen van het bijgestuurd voorkeursscenario te kunnen realiseren wordt voorgesteld het instrument natuurinrichting in te zetten, waarbij zowel de inrichtingswerken als het flankerend beleid voor de betrokken landbouwers concreet vorm gegeven en tot uitvoering gebracht zal worden.

4.1 Doelstelling van het natuurinrichtingsproject

Op basis van het reeds doorlopen overlegproces, de genomen tussentijdse beleidsbeslissingen en de uitgevoerde studies en onderzoeken voor het gebied Graafweide-Schupleer wordt geconcludeerd dat de inzet van het instrument natuurinrichting het meest aangewezen is op de opgave inzake de realisatie van een natte natuurkern van ca. 150 ha en het bijhorende flankerend landbouwbeleid binnen een redelijke projecttermijn tot uitvoering te brengen.

De doelstellingen in het projectgebied voor de natuurkern zullen zich focussen op een hydrologische optimalisatie enerzijds en de ontwikkeling van de natuurwaarden anderzijds. Het ontwikkelen van de natuurwaarden zal in Graafweide-Schupleer vooral gericht zijn op de habitats van het SBZ-H volgens de aanwezige potenties in het gebied zoals gebleken uit de ecohydrologische studie. Natuurinrichting zal zorgen voor het noodzakelijk abiotisch herstel, het verbeteren van de randvoorwaarden voor duurzaam behoud en herstel van voorkomende en nieuw te ontwikkelen habitats, wat voor de aansluitende oppervlakten op langere termijn sowieso noodzakelijk is.

Daarnaast zal via de inzet van het instrument natuurinrichting een pakket positieve maar ook milderende, stimulerende, ondersteunende en compenserende maatregelen voor landbouw ingezet worden dat noodzakelijk is om de voorgenomen natuurontwikkeling te kunnen realiseren. Het tempo van mogelijke uitbreiding van natuurwaarden (met behulp van natuurinrichting) binnen door landbouw geëxploiteerd terrein wordt bepaald door de billijke oplossingen die voor de betrokken landbouwers kan geboden worden (o.m. ruilgrond). Tegelijk zet het project in op samenwerking met landbouwers, om via fasering, uitmijning en beheer een landbouweconomisch valabel traject te realiseren.

De VLM heeft reeds een beperkte grondreserve van 12 ha landbouwgrond die momenteel weliswaar verpacht is. Daarbij heeft natuurpunt ook verpachte landbouwgronden aangekocht die door de aanpassing van het voorkeursscenario ook als ruilgrond kunnen worden ingezet, dit betreft 4,7 ha.

Bij het verder uitbouwen van de grondreserve kan zowel het recht van voorkoop natuurinrichting een rol spelen als ook de grondenbank 'flankerend beleid IHD PAS'. Dit maakt dat het vrijkomen van (landbouw-)gronden mee beschouwd kan worden in de natuurinrichting die kan instaan voor ruil- en herverkavelingsoperaties.

Eén van de cruciale knelpunten waarvoor natuurinrichting een oplossing zal bieden is het realiseren van een natte natuurkern met een oppervlakte van 150 ha waarvan momenteel een aanzienlijk deel (ongeveer de helft, ca. 78 ha) in landbouwgebruik is.

Met de volgende stappen van de natuurinrichting wordt verder gewerkt aan het operationaliseren van de geïntegreerde visie op de inrichting van het gebied, met input van de reeds uitgevoerde studies zoals ze hierboven werden beschreven. Door de inzet van natuurinrichting wordt gewaakt over een evenwichtige invulling van de projectdoelstellingen en de potenties van het gebied.

Op basis van deze elementen zal aan de minister bevoegd voor natuur gevraagd worden een beslissing te nemen voor het instellen van een natuurinrichtingsproject Graafweide-Schupleer.

4.2 Procesontwerp van het project

Het procesontwerp van een natuurinrichtingsproject is juridisch vastgelegd in het natuurdecreet.

- Het is de Vlaamse Minister, bevoegd voor Natuur, die op grond van dit dossier beslist over de instelling van het natuurinrichtingsproject.
- Vervolgens wordt het projectrapport opgemaakt. Het projectrapport beschrijft de nodig en haalbaar geachte maatregelen voor het natuurinrichtingsproject en de mogelijke manieren om de maatregelen uit te voeren.
- Binnen een termijn van zes maanden na indiening van het projectrapport bij de minister, en na een openbaar onderzoek, verleent het comité, mede na advies van de commissie, advies aan de minister over de maatregelen en modaliteiten die in het projectrapport zijn opgenomen. Op grond daarvan beslist de Vlaamse Minister van Natuur welke natuurinrichtingsmaatregelen uitgevoerd zullen worden en hoe dat zal gebeuren.
- Na de beslissing van de Vlaamse Minister van Natuur over de natuurinrichtingsmaatregelen bereiden het comité en de commissie de uitvoering ervan voor aan de hand van gedetailleerde gegevens en plannen.
- De ambtelijke leiding van werken op het terrein is in handen van de Vlaamse Landmaatschappij en van de overheidsdiensten of personen aangeduid door het comité. Het comité coördineert de uitvoering van het project.

Hoewel de natuurinrichting binnen haar mogelijkheden een belangrijke bijdrage zal leveren aan de uitvoering van het voorkeurscenario, moet dit instrument gezien worden als een onderdeel van een mix van instrumenten. De bestaande overlegstructuren in het kader van de coördinatieopdracht van gouverneur Berx en het Strategisch Project Veerkracht in de vallei van de Kleine Nete blijven het kader vormen waarbinnen het proces van natuurinrichting als uitvoeringsactie ingepast wordt.

Via het natuurinrichtingsproject zal het interactieve en participatieve traject, zoals dit gestart is bij de opmaak van het voorkeurscenario (2013-2014), de voorbereiding van het hefboomproject binnen het strategisch project (2016-2017) en het uitwerken van de inrichtingsvisie (2018), verder gezet worden. Dit kan bijvoorbeeld onder de vorm van thematische werkgroepen. Dit is echter pas nodig en nuttig in de verdere fases van een natuurinrichtingsproject. Daarvoor moeten de inrichtingsvoorstellen immers eerst verder concreet uitgewerkt worden.

4.3 Praktische uitvoerbaarheid van het instrument natuurinrichting

Hieronder wordt aangegeven op welke hierboven beschreven knelpunten en potenties er wettelijk en praktisch gezien wel of niet kan worden ingegaan met het instrument natuurinrichting. In de vraag voor een plan van aanpak werd een duidelijke koppeling gemaakt tussen de realisatie van 150 ha natuur én de beschikbaarheid van flankerende maatregelen voor de betrokken landbouwers.

Gezien de huidige eigendoms- en gebruikssituatie in het gebied is het logisch dat er geen natuurinrichtingsmaatregelen worden genomen op percelen die in particuliere eigendom en tevens (nog) in landbouwgebruik zijn. Door eerst voor de betrokken landbouwers een oplossing te zoeken kan de natuurontwikkeling weliswaar gefaseerd maar met voldoende draagvlak op het terrein plaatsvinden.

Een fasering wordt in de volgende stappen van de procedure natuurinrichting mee bepaald door ecologisch prioritaire doelen (uit o.m. inzichten studie ecohydrologie, IHD-proces), beschikbaarheid van ruil- of parkeergronden, beschikbare financiële middelen, ... (zie ook milderende, stimulerende, ondersteunende en compenserende maatregelen landbouw).

Mogelijke natuurinrichtingsmaatregelen

In onderstaande lijst worden mogelijke maatregelen en modaliteiten zoals ze binnen de natuurinrichting zouden kunnen worden ingezet, opgesomd. Dit is een niet-limitatieve lijst en dient open te staan voor voortschrijdend inzicht in volgende stappen van de planvorming. Uiteindelijk zal het projectcomité in het projectrapport een voorstel moeten doen met maatregelen die specifiek voor het gebied Graafweide-Schupleer nodig of nuttig zijn.

- Aanpassingen aan wegen en wegenpatroon
 - aanleg van recreatieve paden
 - optimaliseren recreatieve ontsluiting voor andersvaliden

- specifieke soortgerichte infrastructuur
- Grondwerken
 - afgraven i.f.v. herstel van microreliëf
 - afgraven van voedselrijke toplaag ifv habitatherstel
 - grondverzet in functie van venherstel
 - herprofilieren van vijveroevers – venoevers - natuurtechnische inrichting
 - ontslibbing van vijvers – vennen
- Kavelwerken en infrastructuurwerken
 - aanplant houtige gewassen – houtkanten / dreven / bossen
 - bosrandontwikkeling (landschappelijke overgangen)
 - dunning van bosbestanden ifv omvorming
 - exotenbestrijding
 - frezen van stronken
 - herverkaveling en kavelverbeteringswerken
 - kappen van verboste open vegetaties ifv habitatherstel: natte omstandigheden
 - ontbossen ifv habitatherstel: droog
 - plaggen – verwijderen strooisellaag ifv habitatherstel
 - verwijderen van constructies
 - verwijderen van infrastructuur (verhardingen, draadafsluitingen ...)
- Uitbouw natuureducatieve en recreatieve voorzieningen
 - bewegwijzering en infoborden (recreatie en educatie)
 - inrichting natuurbelevingszones: speelbos – speelheide
 - inrichting rustpunten
 - inrichting toegangspoorten
 - inrichting vogelkijkwanden - kijkhut
 - opstellen natuureducatief lessenspakket
 - optimaliseren recreatieve ontsluiting
- Waterhuishoudwerken
 - aanleg nieuw tracés van waterlopen met natuurtechnisch profiel (retentieprofiel)
 - dempen van huidige tracés waterlopen – grachten
 - dempen van huidige tracés waterlopen – waterlopen
 - plaatsen van stuwen
 - voorzien van lokale afwatering
- Vergoedingen
 - binnen elk natuurinrichtingsproject kan een vergoeding worden uitgekeerd indien een natuurinrichtingsingreep een waardeverlies of financiële schade tot gevolg heeft (bvb bij wijziging watertafel). Daarmee wordt, op basis van een objectiverend kader een compenserend beleid ten aanzien van eigenaars en gebruikers (i.e. landbouwgebruikers) gegarandeerd. Het gaat hierbij steeds om een beperkte impact die het gebruik van het perceel niet onmogelijk maakt. Indien de impact toch zodanig is dat het landbouwgebruik op het perceel niet meer economisch rendabel is, zal naar oplossingen worden gezocht via kavelruil.
 - Mits zij passen in de visie van het natuurinrichtingsproject, kunnen conform het decreet ook vergoedingen voor door particulieren uitgevoerde maatregelen aan de orde zijn. Daaronder kan ook een vergoeding voor het uitmijnen van gronden door landbouwers begrepen worden. Verdere modaliteiten hiertoe dienen onderzocht te worden.
- Kavelruil uit kracht van wet, met inbegrip van herverkaveling. Binnen een natuurinrichtingsproject kunnen kavels van eigenaar en gebruiker worden geruild. Daarmee wordt (1) een landbouweconomisch evenwaardig alternatief nagestreefd voor landbouwpercelen die niet verder kunnen geëxploiteerd worden door de inrichting, en (2) in een aantal gevallen het ook mogelijk om percelen (of delen ervan) toe te delen aan een openbaar bestuur of natuurvereniging. Bijvoorbeeld indien noodzakelijk i.k.b. beheer op langere termijn, Inrichting van perceelstroken als openbaar

domein (bv. i.f.v. waterlopen, recreatieve paden...). Er wordt dan passend vergoed voor het ingenomen terrein.

Pro memorie worden ook volgende instrumenten vermeld die via natuurinrichting inzetbaar zijn:

- Tijdelijk beperkingen opleggen aan genot van onroerende goederen tijdens uitvoering van natuurinrichtingsproject
- Erfdienstbaarheden vestigen of afschaffen
- Tijdelijk opheffen bevoegdheden actoren tijdens uitvoering werken
- Bewarende maatregelen
- Bedrijfsverplaatsing

Maatregelen en instrumenten die verder gaan dan natuurinrichting

De natuurinrichting is een cruciaal instrument om het voorkeursscenario op terrein te realiseren.

Natuurinrichting is echter niet het enige beoogde instrument maar een onderdeel van een mix van financiële-, verwervings-, inrichtings-, beheers- en procesmatige instrumenten.

Ook het uitwerken van een pakket milderende, stimulerende, ondersteunende en compenserende maatregelen voor landbouw is noodzakelijk om het voorkeursscenario te realiseren. Het PDPO-project heeft relevante informatie opgeleverd over de huidige eigendoms- en gebruikssituatie van de landbouwpercelen die naar een groene bestemming evolueren.

In onderstaande paragrafen wordt de relatie met de andere in te zetten instrumenten:

- Opmaak gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan met bestemmingswijzigingen. De belangrijkste opgave voor het natuurinrichtingsproject is om mee een invulling te geven aan de zones die in het voorkeursscenario worden aangeduid voor een natuurbestemming. De herbestemmingen van het (bijgesteld) voorkeursscenario zullen opgenomen worden in het gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan voor de vallei van de Kleine Nete en Aa dat in voorbereiding is. Het ruimtelijk uitvoeringsplan verankert de bestemmingen op het terrein biedt rechtszekerheid voor de verschillende partijen. Via de bestemmingswijzigingen van het ruimtelijk uitvoeringsplan treden ook een aantal (generieke) vergoedingsregelingen in werking voor eigenaars en gebruikers (gebruikersschadevergoeding en kapitaalschadevergoeding bij bestemmingswijzigingen van agrarisch naar natuurgebied).
- Lokale grondenbank / grondmobiliteit. De realisatie van de voorgenomen natte natuurkern op terreinen die actueel in gebruik zijn door landbouw is pas mogelijk indien voor de zittende landbouwbedrijven, waar nodig, een oplossing geboden kan worden. Grondverwerving met het oog op grond- en gebruiksruil is één van de mogelijkheden. Het verwerven van ruilgronden met behulp van de lokale grondenbank Flankerend beleid IHD PAS wordt dan ook beschouwd als een belangrijk onderdeel van de uitvoering van het voorkeursscenario om te komen tot een billijke oplossing voor de huidige landbouwgebruikers en/of -eigenaars. Met een lokale grondenbank is het mogelijk om ook buiten de voorgestelde projectperimeter aankopen te verrichten en zodoende rekening te houden met de ligging van de bedrijfszetels van de betrokken landbouwers.
- Inrichtings- en beheervergoedingen. Het PDPO project wees uit dat een aantal landbouwers bereid zijn om in te staan voor het ontwikkelings- en/of instandhoudingbeheer van natuur en landschap. Ook zijn er landbouwers die interesse hebben in beheerovereenkomsten, deze kunnen worden afgesloten als een overgangsbeheer naar natuur maar kunnen ook een duurzaam onderdeel uitmaken van het verdienmodel van het landbouwbedrijf. De stimulering en ondersteuning van landbouwers valt, naast de huidige beheerovereenkomsten, te overwegen via het opzetten van lange termijnovereenkomsten. Dit zou kunnen via de inzet van dienstenvergoedingen en beheerovereenkomsten volgens spoor 3 van het decreet landinrichting. Deze zouden dan moeten passen binnen de uitvoering van de voor het gebied ontwikkelde visie in functie van ontwikkelings- en instandhoudingsbeheer van Europees en regionaal belangrijke habitats en soorten. Ook de opstart van een agrobeheergroep wordt onderzocht in het gebied.
- Engagementen van Natuurpunt als grondeigenaar. Natuurpunt kan als eigenaar van percelen die actueel in landbouwgebruik zijn in het natuurgebied ook bijdragen aan flankerend beleid in het kader van de realisatie natuurdoelen in natuurbestemming. Het belangrijkste principe daarbij is dat

maximaal gestreefd wordt om landbouwers getroffen in het voorkeurscenario in te schakelen in zowel het noodzakelijke omvormingsbeheer als in het eindbeheer. Voor beide, dus zowel voor omvorming- als eindbeheer, houdt Natuurpunt de regie in handen en werkt via rechtstreekse gebruiksovereenkomsten met de betrokken landbouwers. Binnen de grenzen van de inrichtingsstudie wenst Natuurpunt maximaal in te zetten op omvorming van actueel grasland naar doelvegetaties door inschakeling van landbouwers. Uitmijnen door bemesting met N en K of inzaaien van grasklaver zijn daarbij technieken waarbij er tevens een hoge biomassaproductie verwezenlijkt kan worden i.f.v. inschakeling in bedrijfsvoering. Het inzetten van specifieke vergoedingen voor het uitmijnen binnen het natuurinrichtingsproject is daarbij aangewezen. Natuurpunt wenst te werken met gebruiksovereenkomsten i.f.v. omvorming met contractduur van 5 jaar die, afhankelijk van uitgangssituatie en streefdoel, verlengd kan worden met 5 jaar of omgeschakeld kunnen worden naar reguliere gebruiksovereenkomsten. Standaard hebben deze laatste een looptijd van één jaar, stilzwijgend te verlengen tot maximaal 3 jaar.

4.4 Gebiedsafbakening natuurinrichtingsproject

De perimeter van het natuurinrichtingsproject omvat in principe het gebied dat gevat is door het bijgesteld voorkeurscenario (ca. 337 ha) (zie hoger, figuur 10). Een ruimere perimeter dan de natte natuurkern met dus ook de agrarische gebieden en gemend openruimtegebieden laat ook voor deze percelen een maximale ontsluiting van de verschillende instrumenten toe.

De verschillende agrarische bestemmingen van het voorkeurscenario worden mee opgenomen in het voorstel van projectgebied om volgende redenen:

- noodzakelijk voor het optimaliseren van landschapsecologische relaties tussen verschillende deelgebieden en het realiseren van hydrologische maatregelen in functie van behoud en herstel van natuurwaarden binnen huidige groene bestemming;
- concrete toepassing van kavelruil uit kracht van wet
- gerichte uitvoering van kavelverbeterende werken voor projectgebonden belanghebbenden in functie van het beperken of milderen van hydrologische effecten die het gevolg zouden zijn van de natuurinrichting
- mogelijkheid tot uitkeren van vergoedingen voor waardeverlies;
- activering van recht van voorkoop in functie van kavelruil (structurele oplossing voor landbouwers)

4.5 Financiële uitvoerbaarheid van het natuurinrichtingsproject

Met een gemiddelde normkost van € 9.000 per ha kan uitgegaan worden van een benodigd budget van ca. € 3.033.000 voor natuurinrichting (voor een projectgebied van 337 ha).

Aan de hand van voortschrijdend inzicht bij afwerking van inrichtingsvisie kan de kostenraming verder verfijnd worden. Afhankelijk van de plaatsing van habitattypes zullen er meer of minder voorbereidende werken nodig zijn die een grote invloed zullen hebben op de kosten.

Specifieke inrichtingsmaatregelen en vergoedingen worden los gezien van grondverwerving. Grondverwerving zal gebeuren daar waar het voor natuurontwikkeling en beheer noodzakelijk is. Dit budget is niet voor rekening van natuurinrichting.

Bijkomende financiering wordt doorlopend gezocht op verschillende vlakken en niveaus. In de eerste plaats wordt -parallel aan voorliggend onderzoek naar de haalbaarheid- gewerkt aan een pakket milderende, stimulerende, ondersteunende en compenserende maatregelen landbouw. Een belangrijk onderdeel vormt de verwerving, ruil en inrichting van landbouwgronden. Grondverwerving komt niet ten laste van natuurinrichting maar zal gebeuren via het regulier aankoopbeleid van partners en via reeds voorziene middelen voor de grondenbank Flankerend beleid IHD PAS.

Uitgaande van de oppervlakte die nog in gebruik is door landbouwers in de voorgenomen natuurkern en die nog niet verworven werden in functie van natuurontwikkeling, zou er in een scenario dat alle gronden in functie van natuurontwikkeling uitgeruild zouden moeten worden, nood zijn aan max. ca. 46 ha landbouwgrond. Daarvoor is een budget van ca. € 2.000.000 euro nodig.

Figuur 11. Voorstel perimeter natuurinrichtingsproject

